

Nobel Museum Occasional Papers nr 5
Stockholm 2007

Familjen Nobel

En svensk industridynasti

Översikt över arkivalier i
Stockholm, Uppsala och Lund

Göran Nilzén

I redaktion av
Bengt Jangfeldt

NOBEL MUSEUM OCCASIONAL PAPERS

ISSN 1652-9855

Redaktör: Eva Åhrén

Nobel Museum

Box 2245

SE-103 16 Stockholm

Sweden

eva.ahren@nobel.se

+46 (0)8 53 48 18 00

Inledning

Göran Nilzén

Nobel är nog det svenska namn som är mest känt utomlands. Det beror i första hand på Alfred Nobel (AN) och hans pris men också på den breda industriella verksamhet som övriga familjemedlemmar bedrev, främst fadern Immanuel (IN), bröderna Ludvig (LN) och Robert (RN) samt brorsonen Emanuel (EN). Nobeldynastin spelade under andra hälften av 1800-talet och det begynnande 1900-talet en viktig roll för den internationella utvecklingen främst inom verkstads- och oljeindustrin.

Föreliggande försök att kartlägga arkiv med anknytning till Alfred Nobel och hans familj har koncentrerats till institutioner i Stockholm och Uppsala. Det är inte fråga om regelrätta arkivförteckningar, även om sådana har legat till grund för arbetet – varje volym i arkiven har också gått igenom med större eller mindre noggrannhet. Sammanställningen har ambitionen att ge mer information än vad arkivförteckningarna erbjuder och syftar till – liksom förhoppningsvis också forskningsuppslag. Naturligtvis finns det fler nobelarkivalier än de här redovisade såväl inom- som utomlands, men ett stort antal institutioner och enskilda arkiv har dock genomgått. Föreliggande framställning bör ses som ett första arkivaliskt svep.

En arkivförteckning uppgjord enligt gängse arkivprinciper har den nackdelen att den inte ger särskilt mycket information om innehållet i de enskilda volymerna. Dessutom saknas ofta brevskrivarregister, varför forskarna tvingas uppsöka arkivinstitutionerna för att ta del av de maskinskrivna förteckningarna. I de flesta fall bör beställningar på arkivinstitutionerna kunna göras direkt från föreliggande sammanställning med hjälp av där angivna arkivsigna.

Detta är med andra ord ett försök att till forskningens fromma åstadkomma en fyligare bild av de olika arkivbestånden. Det säger sig självt att det urval som gjorts för att exemplifiera och konkretisera innehållet i skilda bestånd och volymer måste bli subjektivt.

Arbetet på bibliografin har utförts inom ramarna för det forskningsprojekt kring familjen Nobel som sedan några år bedrivs av Arbetsgruppen för Nobelstudier (AGN) och som möjliggjorts tack vare bidrag från Helge Ax:son Johnsons stiftelse, Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur, Nobelstiftelsen och Riksbankens jubileumsfond. Gruppen består av Anders Bárány, Edelgard Biedermann, Åke Erlandsson, Bengt Jangfeldt, Göran Nilzén och Brita Åsbrink.

Avslutningsvis vill jag tacka Bengt Jangfeldt för en synnerligen värdefull språkgranskning, redigering och korrekturgenomgång.

Göran Nilzén

Innehåll

Riksarkivet	6
Alfred Nobels arkiv	6
Alfred Nobels sterbhus. Ragnar Sohlmans handlingar	28
Sven Hedins arkiv	30
O.M.M. Björnstjernas arkiv	31
Kommerskollegiets arkiv	31
Kungliga biblioteket	33
Sohlmanska samlingarna	33
Övrigt Nobelmaterial	36
Kungliga vetenskapsakademien	37
Adolf Erik Nordenskiölds arkiv	37
Svante Arrhenius' arkiv	38
A.G. Nathorsts samling	38
Hjalmar Sjögrens arkiv	38
Manuskriptsamlingen. Alfred Nobel	39
Ritningssamlingen	39
Lunds universitetsbibliotek	40
Erik Bergengrens efterlämnade papper	40
Uppsala universitetsbibliotek	41
Nathan Söderbloms arkiv	41
Stockholms stadsarkiv	43
Nobelkommitténs arkiv	43

Landsarkivet i Lund	45
Nobelska arkivet	45
Landsarkivet i Uppsala	52
Karlskoga häradsrätts arkiv	52
Nobelstiftelsen	53
Tekniska museet i Stockholm	54
Handlingar rörande Nobel	54
Johan Alfred Törnqvists arkiv	55
Svenska akademien	57
Nobelkapslarna	57
Anna Nobel/Sjögrens brevsamling	62
Sjöhistoriska museet i Stockholm	64
Acta/Ritningsarkivet	64
Tullmuseet i Stockholm	65
Material i andra arkiv	66
Bengt Jangfeldts arkiv (Stockholm)	66
Vilgot Sjömans arkiv (Stockholm)	67
Släktföreningen Nobels papper	67
Biografiska uppgifter	69
Litteratur i urval	77

Riksarkivet

Alfred Nobels arkiv

Alfred Nobels arkiv förvarades i sin helhet hos Nobelstiftelsen från dennas tillkomst år 1900 till 1972, då det beslutades att det till större delen skulle deponeras i Riksarkivet (RA). Kvar hos stiftelsen blev Alfred Nobels testamente, diplom, andra hedersbevis och en del fotografier. Dessutom behöll stiftelsen en del sökmedel till arkivet som inte ansågs helt nödvändiga sedan detta i RA omordnats och förtecknats enligt gängse arkivprinciper. Tidigare var arkivet upplagt efter ett dossiersystem. En nyckel till detta utgör Erik Bergengrens stora kortregister hos stiftelsen. Det bör observeras att en konkordanslista finns vilket gör det möjligt att med utgångspunkt från dossierbeteckningarna hitta fram till rätt volym i arkivförteckningen.

Det i RA deponerade arkivet är stort. Det omfattar 179 volymer. År 2000 blev 52 volymer, vilka bedömdes särskilt viktiga för forskning, filmade, och på grundval av filmen framställdes på Nobelstiftelsens initiativ två CD-skivor som omfattar alla de 52 volymerna.

Skivorna innehåller (arkivsignum till vänster):

B I:1-10 Kopieböcker 1868-1896

B II: 1-4 AN:s manuskript och anteckningar

E I: 1-4 Brev till AN från släktingar

E II: 1-7 Brev till AN från andra enskilda personer

F VI: 1-9 Handlingar rör. särskilda uppfinningar och produkter

F VIII: 1-4 Övriga ämnesordnade handlingar

J: 1-3 Ritningar och fotografier

Ö I: 1–5 AN:s brev till Sofie Hess 1878–1881 (vol. 5 utgörs av renskrifter av korrespondens mellan AN och Hess)

Ö II: 1–6 Andra främmande handlingar 1884–96 (främst AN:s egna brev till vissa andra personer)

Inte medtaget på skivorna är främst material som rör de affärsmässiga och industrihistoriska delarna, som utgör den mest omfattande delen av arkivet. Av korrespondensserierna saknas E III som innehåller affärskorrespondens, D Liggare och förteckningar (rör. bl.a. AN:s bibliotek), G Räkenskaper och H Tryck. Bland de ämnesordnade serierna saknas:

F I Handlingar rör. laboratorier och verksamheten där

F II Handlingar rör. patent

F III Handlingar rör. processer och tvister

F IV Handlingar rör. olika produktionsföretag

F V Handlingar med banker och fondmäklare

F VII Handlingar rör. AN:s hus

Arkivet redovisas i stort sett i den ordning som finns i RA:s förteckning, som uppgjordes av arkivrådet Robert Swedlund 1972. Arkivsignum, efter vilket volymen, eller i vissa fall volymerna, kan beställas fram på RA, anges först.

Kopieböcker

Kopieböckerna utgörs av genomslagskopior, mycket sköra och stundom svårtydda, av AN:s oerhört omfattande korrespondens (det kunde bli mellan 20 och 40 brev om dagen). Det rör sig huvudsakligen om affärsbrev och patentfrågor men här finns också mycket om privatpersonen AN. Som en antydan om vad man kan förvänta sig att finna i breven ges nedan några exempel. Adressaterna är till stor del desamma under de år som kopieböckerna omfattar. I exemplifieringen av brevskrivare nedan nämns ett antal av de större brevmottagarna; det är således inte fråga om en fullständig redogörelse.

Det kan vara värt att observera att kopieböckerna inte alltid följer varandra kronologiskt. Det förefaller som om AN har haft flera böcker på gång samtidigt. Brevböckerna, som är genomgående paginerade, avslutas, med undantag för åren 1868–72, med alfabetiska register över adressaterna och med sidhänvisningar till respektive brev. Genom brevens utförlighet kan man nästan dag för dag följa hur AN bygger upp sitt

industriimperium. De komplicerade patentfrågorna analyseras grundligt, nya uppfinningar och experiment beskrivs och förhållandet mellan AN och hans bröder belyses. Av särskilt intresse är de många breven till brodern Ludvig, vilka tydligt illustrerar olikheten i deras karaktär.

Till exemplifieringen: i ett brev till John Norris, AN:s agent i Frankrike, daterat Hamburg 1 september 1868 (B I: 1), omtalar AN hur värdefull han anser den engelska marknaden vara och att han ämnar starta ett bolag där, men eftersom ”alla” var bortresta från London ser han sig tvungen att vänta till slutet av månaden. Till sin agent Julius Bandmann i San Francisco skrev AN 12 mars 1869 (B I: 1) att han gav dennes firma rätt att ta ut och sälja dynamitpatent i Mexiko, Peru och Kina. Avslutningsvis stipuleras villkoren utförligt. I ett brev till sin skotske agent John Downie 12 april samma år (B I: 1) ger AN en utförlig bakgrundsteckning över vad som gjorts i olika länder när det gällde tillverkning och försäljning av dynamit. Brevet är på åtta tätt skrivna sidor.

I ett brev från Paris 27 november 1883 (B I: 3) till brodern Robert skriver AN om hur besviken han blivit på Ludvig i en låneaffär som han tämligen ingående redogör för. Månaden därpå skriver han till LN att han inte vill ha några slags affärsförbindelser med släktingar, och att han ingenting högre önskar än att likvidera sådana affärer. AN redogör utförligt för sin finansiella ställning. Det är huvudsakligen i breven till bröderna, och de är många, som den mera privata sidan av AN kommer fram, men mycket i denna korrespondens rör också företagen. Utförliga brevutdrag som skildrar motsättningarna mellan AN och LN finns bl.a. hos Åsbrink, 2001, s. 110ff.

Av ett brev till RN 2 april 1883 (B I: 3) framgår att den senare har planer på att fara till Baku. På detta svarar AN att han bara skulle kunna tänka sig att resa dit för sällskapet skull – Roberts och kanske Ludvigs – den vattenlösa och nerdammade öknen lockade dock föga. Han vill vara omgiven av träd och buskar, ”stumma vänner som respektera min nervositet”(jfr Åsbrink, 2001, s. 109). I denna volym finns även AN:s brev 7 och 18 juli till den brittiske sprängämnesinspektören Sir Vivian Majendie, där han beskriver sina första experiment med dynamit och hur uppfinningen fullföljdes och utvecklades.

I ett brev på sin 50-årsdag (B I: 3) skriver AN till LN att det är ”ganska rationellt” att han arbetat med ”explosiva ämnen” eftersom det ej fattas honom ”egen explosivitet”: ”Jag blir ond så att det gnistrar men det varar bara en halftimmes tid”. I ytterligare ett brev till LN, 10 december 1883, utvecklar AN grundligt deras olikartade uppfattningar i finansiella frågor.

Den 25 december 1884 (B I: 4) skriver AN till Carl Öberg att julen knappt firas alls i Paris, att han själv tillbringar tiden med brevskrivande, och att annat var det när han var barn.

Bilagat ett brev till patentagenten Newton & Son 14 december 1886 (B I: 5) finns en femsidig ansökan av AN benämnd ”Improvements in explosives and in the use of explosives especially in shells and torpedoes”. Det finns bland kopieböckerna mängder av beskrivningar av AN:s uppfinningar bilagda brev till patentagenter.

Långa brev från AN till LN 7 oktober 1886 och till RN 13 oktober samma år (B I: 6) är mycket upplysande för relationen bröderna emellan.

I ett brev 2 februari 1887 (B I: 6) ber AN Newton & Son ordna ”provisional protection” för en uppfinning (”Improved time-fuse for guns”) som han gjort.

I ett brev 3 oktober 1887 (B I: 6) till R. Maerz bilägger AN en beskrivning över en ”Druckregulator für Feuerwaffen” med anmodan att firman söker ”gefälliges Nachsuchen eines Patentes” (om provisoriska patent se Schück-Sohlman, 1926, s. 184).

Till Newton & Son skriver AN från Paris 26 oktober 1893 (B I: 8) att firman skall utverka ”provisional protection” för bilagda två specifikationer: ”Improvements in fire-arms” och ”Improvement in the manufacture of artificial silk”.

Från Paris skriver AN 5 juli 1893 (B I: 9) till brukspatron Carl Ekman i Finspång att han för sina ”arbeten i militäristisk riktning” behöver plats för skjutprov i stor skala, och han undrar om Ekman är benägen att sälja Finspång för detta ändamål (jfr Sohlman, 2001, s. 26f.).

Från San Remo skriver AN 24 maj 1894 (B I: 9) till Alarik Liedbeck att han ”inte just är skrivlat men skrivtrött” och funderar på att skaffa sig en sekreterare (jfr Sohlman, 2001, s. 18f.). Newton & Son anmodas 1 juni 1894 (B I: 9) att betala skatt för patentet ”Explosive Compounds”, nr 9361. 24 oktober samma år (B I: 9) förmanar AN Wilhelm Unge och understryker hur viktigt det är att som utgångspunkt för experiment ha en riktig teori, annars hamnar man i ett ändlöst experimenterande med oberäkneliga utgifter i släptåg. Om sitt arbetssätt skriver AN till Emanuel 29 oktober samma år (B I: 9) att hans tid går åt till tekniska saker, kontrakt, patentbestyr och processer. Saker som han måste sköta själv. När det däremot gäller det rent kommersiella framhåller han att han har som princip att inte göra saker som andra kan göra bättre eller t.o.m. lika bra.

Korrespondensen

Några exempel ur korrespondensserierna: I ett brev till AN från Sven Hedin 4 december 1894 (E II: 3) som börjar ”Låt mig från Asiens djup...” tackar Hedin för frikostigt mecenatskap.

22 februari 1890 (E II: 4) skriver professor Gösta Mittag-Leffler till AN att han befärad att Sonja Kowaleski skall lockas från Stockholms högskola till Petersburg vilket han anser skulle vara en stor förlust. Han vill därför att AN skänker högskolan pengar så att hon kan få en anställning motsvarande de andra professorernas (jfr Sjöman, 2001, s. 299f.). Polarforskaren Alfred Nathorst utbad sig 3 december 1895 medel till en svensk expedition till Spetsbergen och Kung Karls land.

B I AN:s kopieböcker

B I: 1 1868–81 (5 böcker)

1868 års ”rese-kopiebok” innehåller endast 15 brev, trots att AN i ett långt brev till Joseph Cadman 14 juni 1868 angående dennes agentur för försäljning av dynamit och hanteringen av denna skriver att han måste sluta. Han framhåller att detta var hans sjuttonde brev för dagen. Brevmottagare: Julius Bandmann (1 brev), Joseph Cadman (1), John Downie (8), George Grant o. C.F. Cusel (1), Alfred Nobel & Co (1), John Norris (1), Jos. Routledge (1), Taliaferro P. Shaffner (1).

Kopiebok 1868–72 (Privat Briefe für Herrn A. Nobel 1 sept. 1868–11 maj 72). 266 sid. Brevmottagare (brevskrivarregister saknas): Julius Bandmann, Paul Barbe, Downie, Cornelius Kasper, Fredrik Lamm, Norris, RN, Alfred Rix, Shaffner och Orlando Webb.

Kopiebok dec. 1871–72. 13 brev. Några adressater: Christian Eduard Bandmann (1), Bandmann Nielsen & Co (2), Barbe (2), Carl Ferdinand Carstens (2), Alfred Nobel & Co, Hamburg (1), Rix, Seitz (1) och Webb (1).

Brevbok 2 maj 1875–okt. 79. 497 sid. Brevmottagare: Bandmann (14), Barbe (13), Carstens (30), Alexander Cuthbert (23), Dynamit Gesellschaft Hamburg (21), Lamm (5), George McRoberts (5), Newton & Son (6), LN (6), Henry Pichoir (10), Rix (8), Schaw (5) och I. Trauzl (15).

Brevkopiebok 30 jan. 1879– 28 okt. 81. 50 sid. Brevmottagare: Barbe (4) och Trauzl (6).

B I: 2 1879–82 (3 böcker)

Kopiebok juni 1879–juni 80 (Copier-Buch 29 juni 1879–2 juni 80). 300 sid.

Brevmottagare: Jeune Armengaud (7), Alphen Dauphin (8), Barbe (14), C.E.

Bandmann (5), Carstens (7), Cuthbert (28), Albert Dibblee (7), Dynamit Gesellschaft (11), Amadée Hoffer (13), McRoberts (7), Newton & Son (9), Pichoir (8), Rix (7), Trauzl (6) och Carl Öberg (13).

Kopiebok sept. 1880–febr. 82 (Copier-Buch 8 sept. 1880–3 febr. 82). 91 sid.

Brevmottagare: Alphen... (8), Barbe (10), Cuthbert (6), Dynamit AG (7), Paul Fleury (6), Hoffer (6).

Kopiebok 30 sept. 1880–8 juni 82. 500 sid. Brevmottagare: Alphen... (31), Armengaud (10), Barbe (52), Berlins bankinstitut (26), Cuthbert (46), Dibblee (16), Pascal Forrest (7), Fleury (8), Hoffer (7), Lamm (7), Alarik Liedbeck (8), Nobel's Explosives Co (14), Nitroglycerin Compagniet, Kristiania (5), G. Oppeheim (12), Louis Roux (10), James Thorne (23), Trauzl (18) och Webb (5).

Resekopiebok 1880 se under B I: 8.

B I: 3 1881–86 (3 böcker)

Kopiebok juli 1881–11 juni 86. 188 sid. Brevmottagare: Barbe (12), Dynamit AG (8), Georges Fehrenbach (9), Goldschmidt & Co (5), Hoffer (5), Johnston (11), McRoberts (5), LN (7) och Thorne (10).

Kopiebok 16 juli 1882–20 sept. 83. 505 sid. Brevmottagare: Alphen... (18), Armengaud (5), Barbe (38), Cuthbert (50), Dibblee (9), Dynamit AG (46), Goldschmidt & Co (14), Hoffer (30), McRoberts (21), LN (98), Gebrüder Nobel (44), Roux (7), Henry Staples (8), Thorne (8) och Trauzl (15).

Kopiebok 20 sept. 1883–22 nov. 84. 499 sid. Brevmottagare: Armengaud (6), Barbe (53), Beckett (32), James Dewar (5), Dynamit AG (32), Fehrenbach (5), C. Görner (11), Hoffer (22), Johnston (36), Ivar Lagerwall (6), McRoberts (11), Gebrüder Nobel (36), Nobel's Explosives (20), LN (73), Max Philipp (11), Thomas Reid (12), Thorne (24), Trauzl (13) och Webb (8).

B I: 4 1884–86 (2 böcker)

Kopiebok juni 1884–okt. 84 (Copie de lettres 3 juni 84–4 okt. 84). 83 sid.

Brevmottagare: Barbe (10), Dynamit AG (7), Fehrenbach (6), Hoffer (7), Jonston (7) och Lagerwall (6).

Kopiebok nov. 1884–febr. 86 (Copie de lettres 24 nov.–23 febr. 86). 499 sid.

Brevmottagare: Alphen... (28), Armengaud (9), C.E. Bandmann (4), Barbe (54), Beckett (11), Dynamit AG (21), Fehrenbach (22), Goldschmidt & Co (22), Hoffer (14), Johnston (54), Kerr, Anderson, Muir & Main (9), McRoberts (17), A. de Méran (6), Newton & Son (14), Nobel's Explosives (15), Gebrüder Nobel (22), LN (11), Thomas Reid (6), Staples (29), Thorne (51), Trauzl (8) och Wirth & Co (11).

B I: 5 1885–86 (3 böcker)

Kopiebok jan. 1885–okt. 85 (Copier-Buch 28 jan. 1885–28 okt. 85). 173 sid.

Brevmottagare: Alphen... (9), Barbe (21), Dynamit AG (9), Fehrenbach (16), Hoffer (5), Johnston (16), Thorne (12) och C. Öberg (5).

Kopiebok juli 1886–dec. 86 (Copie de lettres 23 juli 1886–9 dec. 86). 99 sid.

Brevmottagare: Barbe (9), Dynamit AG (5), Fehrenbach (10), Johnston (7), LN (6), Philipp (5) och C. Öberg (5).

Kopiebok dec. 1886–dec. 86 (Copier-Buch 10 dec. 1886–29 dec. 86). 27 sid.

B I: 6 1886–88 (3 böcker)

Kopiebok 23 febr. 1886–28 maj 87. 499 sid. Brevmottagare: Alphen... (22), Armengaud (10), Barbe (31), Dewar (7), Dynamit AG (30), Fehrenbach (7), Goldschmidt & Co (27), Hoffer (21), Johnston (49), Kerr, Anderson, Muir & Main (25), Liedbeck (6), Joh. Lux (55), McRoberts (7), Newton & Son (14), Nobel's Explosives (24), Gebrüder Nobel (8), EN (8), LN (14), Thorsten Nordenfelt (13), Philipp (6), Reid (9), Staples (39), Thorne (25), Trauzl (20), Union Bank of Scotland (10), C. Wichmann (13) och Wirth & Co (8).

Kopiebok okt. 1886–april 87 (Copie de lettres 9 okt. 1886–24 april 87). 100 sid.

Brevmottagare: Fehrenbach (10).

Kopiebok mars 1887–nov. 88 (Copie de lettres 27 mars 1887–20 nov. 88. 499 sid.
Brevmottagare: Alphen... (15), Armengaud (5), Banque Russe (15), Barbe (68), A.
Werner Cronquist (15), Dynamit AG (16), Fehrenbach (24), Goldschmidt & Co (13),
Hoffer (7), Johnston (36), Lagerwall (9), Carl Olof Lundholm (5), Joh. Lux (7), Ulr.
R. Maerz (14), Newton & Son (30), Nobel's Explosives (5), Gebrüder Nobel (6), EN
(29), LN (5), Nordenfelt (40), Staples (24), Thorne (12), Trauzl (10), Union Bank of
Scotland (16) och C. Öberg (16).

B I: 7 1888–90 (3 böcker)

Kopiebok juli 1888–sept. 89 (Copie de lettres 18 juli 1888–6 sept. 89). 25 sid.

Kopiebok dec. 1888–okt. 89 (Copie de lettres 3 dec. 1888–30 okt. 89). 299 sid.
Brevmottagare: Frederich Abel (10), Barbe (19), Dewar (19), Dynamit AG (6),
Fehrenbach (8), Johnston (25), Lagerwall (långt brev 26 mars 1889, cit. av Sjöman,
2001, s. 319f., om AN:s syn på släkt och LN), Newton & Son (11), Nobel's Explosives
(12), EN (7), Philipp (10), Emanuel Ristori (14), Thorne (7) och Trauzl (6).

Kopiebok nov. 1889–30 nov. 90 (Copie de lettres 4 nov. 1889–30 nov. 90). 300 sid.
Brevmottagare: Armengaud (4), Barbe (20), Banque Russe (9), Dynamit AG (9),
Fehrenbach (7), Johnston (29), Newton & Son (25), Philipp (11), Ristori (7), Staples (6)
och C. Öberg (6).

B I: 8 1890–94 (4 böcker)

Specialtillverkad resekopiebok 7 febr. 1880–26 juli 80. 65 sid. Brevmottagare: Hoffer (6).

Kopiebok 4 dec. 1890–10 febr. 93. 471 sid. Brevmottagare Beckett (12), Paul Du Buit
(10), Banque Russe (6), Gillardi (20), Heidemann (6), Johnston (22), Liedbeck (7),
Nobel Explosives Co (9), Newton & Son (14), EN (17), Hjalmar Nobel (5), Nordenfelt
(5), Philipp (15), Ristori (42), Bertha von Suttner (2+1 telegram; jfr Biedermann, 2001,
s. 203), Unge (12), Timothy Warren (16) och C. Öberg (16).

Kopiebok nov. 1892–febr. 93 (Copie de lettres 22 nov. 1892–5 febr. 93). 97 sid.
Brevmottagare: Du Buit (5), Liedbeck (4), EN (10), Ristori (7) och Warren (10).

Kopiebok aug. 93–maj 94 (Copie de lettres 4 aug. 1893–24 maj 94). 250 sid.

Brevmottagare: Armengaud (5), Crédit Lyonnais (9), Du Buit (9), Goldschmidt & Co (6), Johnston (18), Jonas Kjellberg (13), Maerz (7), Newton & Son (12), Nobel's Explosives (9), EN (9), Nordenfelt (5), Ristori (10), Skandinaviska Kredit AB (13), Unge (28), Union Bank of Scotland (5), Warren (10) och C. Öberg (6).

B I: 9 1891–95 (2 böcker)

Kopiebok jan. 1891–aug. 93 (Copier-Buch 14 jan. 1891–2 aug. 93). 200 sid.

Brevmottagare: Beckett (7), Du Buit (5), Fehrenbach (7), Johnston (10), Newton (11), Nobel Explosives Co (7), EN (16), Ristori (14), Unge (20), Warren (11) och C. Öberg (6).

Kopieboken 24 maj 1894–12 sept. 95. 500 sid. Brevmottagare: Alphen... (9), Bircham & Co (5), Crédit Lyonnais (27), Du Buit (16), J.C. Kjellberg (28), Johnston (16), Liedbeck (5), Lux (5), Ulr. R Maerz (8), Newton & Son (11), EN (32), Hjalmar Nobel (8), Gebrüder Nobel (6), N Persson (5), M.V. Peter (8), Philipp (16), Ristori (15), von Suttner (jfr Biedermann, 2001, s. 203), RS (26), Skandinaviska Kredit AB (16), Unge (34), Warren (10) och Charles Waern (16).

B I: 10 1895–96 (2 böcker)

Kopiebok 12 sept. 1895–27 juli 96. 496 sid. Brevmottagare: Alphen... (11), Beckett (8), Crédit Lyonnais (10), Du Buit (10), Enskilda Banken (10), Fehrenbach (9), Johnston (8), Kjellberg (28), Birger Ljungström (5), Oscar Ljungström (12), Lux (5), EN (27), Hjalmar Nobel (28), M.V. Peter (8), Ristari (10), Sohlman (31), C.W. Schmidt (6), von Suttner (jfr Biedermann, 2001, s. 204), Unge (15), Union Bank, Scotland (20), Waern (32) och Zacco & Bruhn (16).

Kopiebok aug. 1886–dec. 96 (Copie de lettres 5 aug. 1886–5 dec. 96). 102 sid.

Brevmottagare: Kjellberg (6), EN (8), Sohlman (9) och Union Bank of Scotland (6).

B II AN:s manuskript och anteckningar

B II: 1 Nemesis, Tragedi. Ett tryckt exemplar

Nemesis, 4–5 olika manus (2 i bläck och 2 maskinskrivna) och en tryckt originalversion (1896) med RS:s namnteckning (utförligt om Nemesis hos Sjöman, 2001). AN:s brevutkast rör. kontroversen 1864 mellan honom och fadern Immanuel ang. nitroglycerinuppfinningen (brevet återgivet i sin helhet hos Sjöman, 2001, s. 228ff.). Nekrologer i samband med AN:s död. (Innehållsredovisningen efter Åke Erlandssons genomgång.)

B II: 2 Andra litterära manuskript

The Patent Bacillus (om bakgrunden till denna se Erlandsson, 2001, s. 40), You say I am a riddle, A Riddle, A likeness, En gåta, Gatchina, Canto, Om jag har älskat, Night Thoughts, The solemn silence, Ett fantasins offer, I ljusaste Afrika, Tellegning, Systrarne, Filosofiska betraktelser. (Innehållsredovisning efter Åke Erlandssons genomgång; utförligare i volymen.) Det bör noteras att volymen inte endast innehåller litterära manuskript. Bl.a. finns ett 15-sidigt manus som handlar om lösning av metallsalt i glycerin med rubriken Ur Fehrenbachs kladdar för laboratoriet i Sévran, grammatiska anteckningar i franska och notiser om gruvkrut, skjutkrut, bombladdningar, knallhattar och detonatorer, kanonförbättringar och stubiner.

B II: 3 Vetenskapliga manuskript

Manuskript och utkast huvudsakligen rör. explosiva ämnen (t.ex. Explosiva ämnens kemiska grunddrag) men även om fotografi och telegrafi. Finns även några finansiella rapporter.

B II: 4 Strödda anteckningar av AN

AN:s egenhändiga förteckningar: vilka han sände blommor till vid nyår jämte div. noteringar, prisuppgifter och kostnader, div. tabeller, förteckningar m.m. över föremål och böcker som skall flyttas från AN:s hus i Paris till San Remo och kopiebok innehållande bl.a. utkast till brev och telegram till LN 17, 18, 20 mars 1883 och telegramutkast till Barbe 23 juni 1883. (Efter Åke Erlandssons genomgång.)

D I Adressförteckningar m.m.

Innehåller huvudsakligen AN:s adressböcker men även innehållsförteckning 28 mars 1895 över arkivhandlingar i numrerade konvolut som förvarats i hans hus i San Remo. Även en katalog över AN:s böcker i huset i Paris och San Remo, båda odaterade, liksom en odaterad förteckning över patent i olika länder inom AN:s intresseområden.

D II Förteckningar över arkiv och bibliotek

Innehåller bl.a. egenhändig arkivförteckning av AN 1868–96, maskinskriven biblioteks-katalog och en förteckning över AN:s papper vid Björkborn, Bofors 1890.

E I Brev till AN från släktingar

E I: 1 1886–91

Brev från Emil Nobel till RN 14 oktober 1861, AN:s betraktelser över Naphta Produktions Bolaget Bröderna Nobel 1883, 21 brev från Carl Nobel till AN 1886–91, kontoutdrag 1877–78 från LN till AN och tre kopior av brev från LN till ingenjör A. Warholm 1877–86.

E I: 2 1886–96

Brev, telegram och räkenskapstablåer till AN från EN som ger goda inblickar i Naftaproduktionsbolagets affärer och ekonomi.

E I: 3 1871–86

Avskrifter av brev 1848–55 från LN till morbrodern Ludvig Ahlsell, och från Andriette Nobel till brodern Ludvig Ahlsell 1847–59. Brevutdrag 1856, 1866–87 gjorda av N. Tolstoy i samband med utarbetandet av den Schück-Sohlmanska Nobelbiografen 1926 mellan AN:s föräldrar och utdrag ur brev 1883–86 från AN till LN och ingenjören Ivar Lagerwall. Vidare många brev från LN till AN 1871, 1875–86 (3 av breven utg. av Sjöman, 2001, s. 312ff.) som ger goda inblickar i den förstnämndes affärsverksamhet och bankaffärer i S:t Petersburg och Baku. Volymen avslutas med maskinskrivna utdrag ur LN:s brev till dottern Anna 1887–88.

E I: 4 1847–96

IN:s skrift Försök till anskaffande af arbetsförtjenst (tr. 1870), Edla Nobels brev till AN 1884–96, brev från avlägsnare släktingar, bl.a. Charlotte Enquist 1890, Lotten Henne 1890–94, Lina Arctander 1896, Helge Östlund 1895, Joh. Reinhold Millberg 1892 och Anna Asp 1892–96, brev från Andriette Nobel till AN 1856–89, från IN 1866–71, från RN 1888–90, från EN 1894–96. Brev från AN till kusinen och gode vännen Adolf Ahlsell 1890. – Protokollsutdrag behandlande hotet om bysättning för IN 30 november 1837, ett ex. av skriften Till minnet av Ludvig Nobel och hans verk av Marta Nobel-Oleinikoff (tal hållet vid nobelska släktmötet 14 maj 1948) och avskrifter av brev till ryske krigsministern rör. IN:s minor.

E II Brev till AN från andra enskilda personer

E II: 1 1894–96

Brev, telegram och rapporter från Alarik Liedbeck och RS. Uppgifter om div. experiment i Björkborns laboratorium, bl.a. rapporter om skjutförsök.

E II: 2 1874–96

Innehåller bl.a. många brev till AN från Alarik Liedbeck 1887–95, många från Bertha von Suttner 1891–96 (+ ett kuvert med tidningsurklipp och tryck rörande fredssaken; jfr Biedermann, 2001) och A.E. Nordenskjöld 1874–94 och brev från Alarik Liedbeck till RS 1894–96. Vidare Liedbecks patent och räkningar 1891–92 som han låtit utföra på verkstäder m.m. för AN:s räkning.

E II: 3 1870–96 och E II: 4 1884–96

Innehåller stora mängder rena tiggarbrev och tackbrev, men även förslag på projekt som man hoppas att AN skall stödja: bl.a. Thorsten Nordenfelts radiator för smörframställning (brev 1893–96), Chr. Anker om marmorfyndighet (1892) och konsul Nils Persson om Sulitelma (1896).

E II: 5 1890–96

Brev till AN från Sofie Hess. Breven är utgivna (översatta till svenska) av Sjöman, 1995. AN:s brev till Sofie Hess, se Ö I: 5.

E II: 6 1887–96

Brev från bl.a. Sofie Hess' släktingar i den s.k. Hessaffären, d.v.s. schismen mellan Sofie Hess och AN. Till AN från Albert Brunner (1890–96), gift med Sofie Hess' syster, Amalie Brunner (1891–95), och från Heinrich Hess, Sofies far. Vidare brev från de av AN anlitate advokaterna Robert Swoboda, Leopold Sternlicht, Heinrich Glaser, Maximilian Barber och Max Philipp, liksom ett antal kopior av AN:s brev till dem.

E II: 7 1892–93

Brev och pressklipp rör. den turkiske diplomaten Gregoir Aristarchi Bey som AN engagerade 6 sept. 1892–15 nov. 93 ”för att vara observatör i fredsfrågan” och ett utkast till brev från AN till Bey när denne avskedas på grund av ineffektivitet.

E III Affärskorrespondens**E III: 1 1885–96**

Innehåller huvudsakligen ordererkännanden, beställningsförfrågningar, räkningar och fakturor. De flesta ställda till G. Beckett i San Remo men en del även till AN. Mycket rör beställningar från kemiska fabriker och apparattillverkare av olika slag som Acumulator Fulmen, Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft och Etablissements Chimico Pharmaceutiques. Innehåller även brev till Beckett från RS i Bofors okt. 1894–okt. 95.

F Ämnesordnade handlingar 1875–87**F I: 1 1894–95**

Handlingar rör. laboratoriet i San Remo. AN:s brev till Beckett som var anställd där. Vidare Becketts brev till RS, Becketts brev till AN och div. räkningar rör. laboratoriet.

F I: 2

Handlingar rör. laboratoriet i San Remo. Innehåller bl.a. laboratoriejournaler 1874, 1879, 1881 och 1889, div. anteckningar om kemiska experiment och flera brev till AN

från chefen för AN:s verk i Cengio, Società Continentale di Glicerine e Dinamiti, O. Bastogi 1892.

F I: 3 och F I: 4 1875–96

Handlingar rör. laboratoriet i Sévran. Innehåller bl.a. Georges Fehrenbachs brev till AN 1875–87, inventarieförteckning 1890 och ritningar över laboratoriet.

F I: 5 och F I: 6

Handlingar rör. laboratoriet i Björkborn. Innehåller bl.a. handlingar rör. krut och skjutprov, ritningar (bl.a. över apparat för framställning av progressivt gevärskrut och apparat för elektrolys av koksalt), förslag och offerter till elektrisk belysning 1895, byggnads- och maskinritningar, 10 anteckningsböcker med analyser, hållfasthetsbestämningar och skjutprotokoll, personalhandlingar 1875–97. Vidare brev till AN från Beckett 1896, från Carl von Feilitzen 1895, från Orvar Laquist och Erik Sederholm.

F I: 7 och F I: 8

Handlingar rör. laboratorerna i Paris (Avenue Malakoff) och Sévran. Innehåller brev till AN från Georges Fehrenbach 1885–90, G. Feilitzen 1896 och George McRoberts 1878–89. Vidare bl.a. betalda fakturor 1876–86, fraktsedlar, gasräkningar och laboratoriejournaler av Feilitzen och Fehrenbach.

F II Handlingar rörande patent

Beträffande AN:s patent kan sägas att det är svårt att uppskatta det exakta antalet men en beräkning på ca 355 stycken i skilda länder finns. En förteckning över samtliga svenska patent finns hos Schück-Sohlman, 1926, bilaga 1–2.

F II: 1 1875–83 och F II: 4 1894–96

Korrespondens rör. utgifter, patentbevakning m.m., bl.a. med AN:s patentagenter, t.ex. Armengaud, Barbe, Lux, Maerz och Newton.

F II: 2 1876–96 och F II: 3 1879–97

Kvitton på div. patentutgifter.

F II: 5 1880- och 90-talen

Utkast till patentbeskrivningar, kopior av patentansökningar m.m.

F II: 6

Patenthandlingar: krut, pressmunstycken, säkerhetsstubiner, artificiell kautschuk, dorning av rör till kanoner, tändrör, projektiltätning, raketprojektil, ballistit, progressivt krut (om detta se Schück-Sohlman, 1926, s. 177f.), nitromanitkrut.

F II: 7

Patenthandlingar: kalorikmotor, kylapparat, hygroskopisk packning för förvaring av sprängämnen, gasundertryck, tryckregulator, hindrande av explosion, brännare, belysning, elektriska lampor, svavelsyra, ammoniumnitrat, kopparammoniumnitrat, nitrater som explosiver, sprängämnen fuktade med NGL, nitrat och parafin, nitratsocker, dämpade sprängämnen.

F II: 8–F II: 11

Div. patenthandlingar, bl.a. korrespondens med Fredrik L Enquists patentbyrå.

F III Handlingar rörande processer och tvister**F III: 1–F III: 8 Corditprocessen 1892–95**

AN hade 1883–89 samarbete med professorerna Frederik Abel och James Dewar beträffande sitt rökfria nitroglycerinkrut Ballistit. Abel och Dewar tog emellertid ut patent på ett militärt sprängämne som de kallade Cordit och som var praktiskt taget identiskt med ballistit. Nobel's Explosives öppnade då en process som man förlorade.

Skriftväxling mellan Abel och Dewar och AN i F III: 1. Tryckta, till engelska översatta, brev från G Fehrenbach 1876–87 i F III: 5. Dewars korrespondens med Nobel's Explosives Co i F III: 6. Tryckt korrespondens mellan AN och Abel och Dewar i F III: 8. En stor del av materialet i dessa volymer består av tryckta domstolsförhandlingar inför Royal Courts of Justice (utförligare om processen hos bl.a. Bergengren, 1960, s. 118ff., Schück-Sohlman, 1926, 173ff. och Strandh, 1983, s. 164ff.).

F III: 9 1884–91

Handlingar och brev rör. processen AN–Kleman och Dittmarprocessen. Tryckta domstolsförhandlingar och handskrivna inlagor mellan The Giant Powder Co och The California Powder Works.

F IV Handlingar rörande skilda produktionsbolag

F IV: 1 1867–82, F IV: 2 1875–89, F IV: 3 1882–85 och F IV: 4 1890–96

Handlingar rör. Dynamit Actien Gesellschaft (DAG), Hamburg. Brev till AN från Bandmann i F IV: 1, från A. Hoffer 1880–82 i F IV: 3 och från Gustav Aufschläger i F IV: 4.

F IV: 5 1874–96, F IV: 6 1881–83, F IV: 7 1887–89 och F IV: 8 1890–93

Handlingar rör. Nobel's Explosives Co, Glasgow. Brev till AN från McRoberts 1874–87, från J. Thorne 1879–95 och T. Warren 1889–96 i F IV: 5. Brev från A. Cuthbert i F IV: 6, från T. Johnston i F IV: 7 och F IV: 8.

F IV: 9 1875–80

Handlingar rör. British Dynamite Co. Brev till AN från A. Cuthbert.

F IV: 10 1886–96

Handlingar rör. Nitroglycerin AB, Stockholm och Nitroglycerin Companiet, Kristiania. Brev till AN från C. Öberg och F. Lamm.

F IV: 11 1866–89 och F IV: 12 1864–89

Handlingar rör. amerikanska bolag. Brev till AN från Israel Hall 1866–68, Alfred Rix 1868–75, H. Pichoir 1875 och A. Dibblee 1876–78 i F IV: 11, från Bandmann, Nielsen & Co, W. Bakewell och James Devean samt handlingar ang. Shaffner och bildandet av United States Blasting Oil Company 1866.

F IV: 13 1873–95

Handlingar rör. Dynamite Nobel Fabrica d'Avigliana, utanför Turin.

F IV: 14 1894–98

Handlingar rör. Bofors-Björneborg-Björkborn. Brev till AN från Thorsten Nordenfelt.

F IV: 15 1894–96

Handlingar rör. Bofors. Jonas C:son Kjellberg och Boforsköpet.

F IV: 16 1866–96

Handlingar rör. Die Vereinigten Rheinisch-Westphalischen Pulverfabriken, Dynamit Nobel Isleten 1885–90 och Société Centrale de Dynamite 1889–95. Vidare papper ang. Italienska förhandlingar 1866 och 1894–96.

F IV: 17 1877–83, F IV: 18 1884–89, F IV: 19 1889–90, F IV: 20 1891–93, F IV: 21 1894–96, F IV: 22 1880–85 och F IV: 23 1882–88

Handlingar rör. Naftabolaget. Brev till AN från bl.a. LN, Robert Liander, Fritz Blumberg och Ivar Lagerwall i F IV: 17, från Ivar Lagerwall 1888–89 i F IV: 18, från EN och Lagerwall i F IV: 19. Räkenskaper i F IV: 22–23.

F IV: 24 och F IV: 25

Naftabolaget. Fotografier över anläggningar och div. tryck, t.ex. Hjalmar Sjögrens De kaukasiska naftafälten (1892).

F IV: 26 1888–91 och F IV: 27 1892–96

Handlingar rör. The Maxim Nordenfelt Guns and Ammunition Co, London. Innehåller bl.a. brev och telegram till AN från Emanuel Ristori.

F IV: 28 1876–92, F IV: 29 1883–96 och F IV: 30 1887–92

Handlingar rör. Société Generale pour la fabrication de la dynamite, Paris. Innehåller bl.a. brev till AN från G Vian i F IV : 28 och från Paul de Buit, A. Hoffer, G. le Guay, A. Mialane och L. Roux i F IV: 29.

F IV: 31 1895–96

Handlingar rör. skilda dynamitföretag. Brev till AN från bl.a. M. Abelli, H. Beckett, P. du Buit, Pedro de Errasquin, C.O. Lundholm, A. Philipp, M. Philipp, Halvor Torgersen, T. Warren och C. Öberg.

F IV: 32 1879–91

Handlingar rör. Société Anonyme Espagnole de Dynamite, Société Belge de Dynamite, Nobel Automatic Rifle Syndicate, Sulitelma AB (brev från Hjalmar Sjögren) och Tyska bolag.

F IV: 33 1873–1905

Handlingar rör. Norska Undersökningsbolaget (Konsul N. Persson), Südafrikanische Sprengstoff Agentur Gesellschaft, Viscose Syndicate Ltd, Nobel's Explosives Co och Bickford, Smith & Co.

F IV: 34 1868–96

Handlingar rör. bl.a. British Dynamite Co. Brev till AN från J. Downie och V. Majendei.

F IV: 35 1873–95

Handlingar rör. skilda dynamitbolag: styrelseberättelser, prospekt, stadgar m.m.

F IV: 36

Handlingar rör. skilda fabriksanläggningar: ritningar till maskiner, kostnadsförslag till fabriksanläggningar m.m. Originalritning över det gamla fabriksområdet vid Krümmelfabriken, Hamburg.

F V a Handlingar med banker

F V a: 1 1894–96 och F V a: 2 1888–96

Räkningar, kontouppgifter och andra handlingar rör. banktransaktioner.

F V a: 3 1884–91, F V a: 3b 1888–90 och F V a: 4 1891–93

Handlingar rör. ryska och franska banker.

F V a: 5 1887–96 och F V a: 6 1887–96

Handlingar rör. tyska banker.

F V a: 7 1882–96 och F V a: 8 1887–96

Handlingar rör. franska banker.

F V b Handlingar rörande fondmäklare**F V b: 1 1883–96**

Handlingar rör. franska fondmäklare.

F V b: 2 1884–96

Handlingar rör. engelska och tyska fondmäklare.

F VI Handlingar rörande särskilda uppfinningar och produkter**F VI: 1 1863–97**

Artificiell kautschuk 1889–97, granulerat krut 1887–88, gelatinerat nitroglycerin 1863–88.

F VI: 2 1863–86

Sprängämnhistoriska handlingar. Innehåller bl.a. handlingar 1865–66 om tvisten mellan Taglaferro P. Shaffner rör. rätten till uppfinningen av nitroglycerinkrutet.

F VI: 3 1890–95

Aluminium och aluminiumbåten Mignon.

F VI: 4 1871–94

Ballistit.

F VI: 5 1896–97

Telemeter och fotografering från luften.

F VI: 6 1864–96

Korrespondens med AN rör. nitroglycerin och dynamit. Cronograph och Phonograph, artificiellt silke, rökfritt krut, celluloid, trinitroanisolktrut och nitroromannitkrut m.m.

F VI: 7

Raketer, projektiler, dornprojektiler, pressmunstycken, gevär och andra skjutvapen.

F VI: 8

Innehåller bl.a. brev från Birger och Fredrik Ljungström.

F VI: 9

W. Unges uppfinningar: telemeter (avståndsmätare avsedd för militärt bruk), torped, artificiell kautschuk m.m.

F VII Handlingar rörande AN:s hus

F VII: 1 1891–93, F VII: 2 1889–96, F VII: 3 1891–95, F VII:4 1892–97 och F VII: 5 1892–96

Handlingar rör. Villa Nobel i San Remo. Hantverksräkningar, ritningar och skisser. I F VII: 2 finns 55 fotografier av laboratorieapparaterna och certifikat för de ryska Orloffhästarna.

F VII: 6 1871–89 och F VII: 7 1871–89

Handlingar rör. Avenue Malakoff 51–59 i Paris. Huvudsakligen verifikationer.

F VII: 8 1885–91

Handlingar rör. villan i Ischl.

F VIII Övriga ämnesordnade handlingar

F VIII: 1 1895–96, F VIII: 2 1890–95, F VIII: 3 och F VIII: 4 1864–96

Handlingar ang. S.A. Andréés färd med luftballongen Örnen 1896–97 till vilken AN pekuniärt bidragit i F VIII: 1, svenska donationer, Gold Mining Co 1894 i F VIII: 2. Notes of Evidence before committes on Explosive Substances i F VIII: 3 och kontrakt och överenskommelser m.m. i F VIII: 4.

G Räkenskaper

G 1 1872–96, G 2 1864–96, G 3 1885–92, G 4 1885–97, G 5 1887–97 och G 6 1891–97

Innehåller AN:s räkenskapsböcker. I G 4 även inventarieförteckningar.

G 7 1870–89, G 8 1890–96 och G 9 1889–96

Innehåller verifikationer. Fakturor m.m. som ger inblickar i AN:s liv och hushåll. Heminredning med möbler och konst, mat och dryck, arkitekter och hantverkare, medlemskap i föreningar, mediciner m.m.

H Tryck

H 1 a–g

Innehåller engelska patentbeskrivningar s.k. Blue-book Specifications.

H 2 a–c

Broschyrer ang. dynamit och andra sprängämnen.

H 3

Rapporter från Her Majesty's Inspector of Explosives.

H 4

Henry L. Abott, Report upon Experimental Investigations to develop a system of Submarine Mines (1881).

H 5

Alphabetical Index of patentees and applicants for patents of invention (1870).

H 6

Arms and Explosives 1892–93 och 1893–94.

H 7

Handlingar rör. processer m.m. The British Dynamite Co versus Krebs and others, The Atlantic Giant Powder Co versus Jesper R. Rand et alia, The Atlantic Giant Powder Co versus George A. Goodyear och The Atlantic Giant Powder Co versus The California Powder Works et alia. Innehåller även Memorandum and Articles of Association of the Nobel-Dynamite Trust Company, Limited. Incorporated 18th October 1886.

H 8

Patentlitteratur: certifikat och tidningar ang. utövning av patent.

H 9

Patentförordningar.

H 10

Småtryck rör. kanoner, skjutvapen och projektiler.

H 11

Uppsatser rör. krigsvetenskap.

H 12

Uppsatser i mineralogi och bergsvetenskap.

H 13

Tidskriften Les Mollusques Marins du Rousillon.

H 14, H 15 och H 16

Nobel's Explosives Co, Ltd, versus William Anderson.

H 17

Skjutexperiment (Ardeer Shooting).

H 18

Uppsatser i finansiella frågor.

H 19

Småttryck rör. svenska och norska gruvor.

H 20 och H 21

Uppsatser, tidningar och broschyrer ang. fredsfrågan.

H 22

Nobel's Explosives Co. Limited. Articles of Association. Companies Act 1862 & 1867.
Explosives Act 1875.

H 23

Priskuranter.

H 24

The Nordenfelt Guns (1895).

J Ritningar och fotografier

J 1-J3

Alarik Liedbecks o. George McRoberts ritningar i J 1. Fotografier över skottverkan (Bofors) i J 3.

Ö Handlingar som tillförts AN:s arkiv

Ö I: 1–Ö I: 4 (1 vol.)

AN:s brev till Sofie Hess i dossierer 1878–81, 1881–86, 1886–89 och 1889–95.

Ö I: 5 1878–96

Renskrifter av brevväxling mellan AN och Sofie Hess m.fl..

Ö II: 1 1884–96

AN:s brev till A. Werner Cronquist.

Ö II: 2 1860–80

Brev till J. W. Smitt från AN (105 st.), IN, LN och RN samt brev till Oscar Lamm, RS och Carl Åmark från AN.

Ö II: 3 1895

Album med fotografier över sprängämnesmän. Gåva till Alarik Liedbeck på hans 60-årsdag.

Ö II: 4 1890–91

Brev från AN till professor Jöns Johansson. Breven avhandlar Johanssons arbete på laboratoriet i Sévran och rör. blodöverföringsproblem.

Ö II: 5 1869–96

Brev från AN till Alarik Liedbeck.

Ö II: 6

Personhistoriska handlingar rör. AN och hans familj. Även handlingar från Ardeer. Innehåller även brev från AN till Sophie Ahlström 1896 (jfr Sjöman, 2001, s. 300ff.).

Utan arkivsignum

Sista volym i arkivet innehåller 3 brev från AN till RN 1890, 1 brev från LN till RN 1883 och 1 brev från Hjalmar Nobel till hans barn. Även ett antal testamentshandlingar. Gåva av Nobelstiftelsen 1981.

Alfred Nobels sterbhus. Ragnar Sohlmans handlingar

E I: 1

AN:s brev till RS 1894–96 (ett drygt hundratal).

Breven rör till alldeles övervägande delen rent tekniska frågor. Några inledande allmänna fraser förekommer inte utan AN går rakt på de tekniska problem som engagerar honom. Nästan dag för dag kan man följa de hugskott och idéer han vill diskutera och de försök han önskar få utförda. Någon enstaka gång avslutas breven med någon mera personlig kommentar.

3 december 1895 skriver AN, efter att ha diskuterat frågor om dubbelkanoner, manganstål, elektrolys och artificiellt gummi, att han känner sig ganska trött och inte förmår arbeta som han önskar.

25 oktober 1896 meddelar AN, efter att ha diskuterat ett misslyckat dorningsförsök och ett projekt med gummerat tyg, att hans hjärtåkomma håller honom kvar i Paris ännu någon tid till dess läkarna får klart för sig hur den skall behandlas. Vidare framhåller han att det måste ses som ett ödets ironi att han förordnas nitroglycerin invärtes och att det kallas Trinitrin för att inte skrämman upp apotekare och allmänhet.

I korrespondensen finns vidare en del att hämta om laboratoriet – uppbyggnad, inredning etc. – och personalfrågor.

9 oktober 1896 kan AN meddela Sohlman att Erik Sederholm anländer till Bofors inom ett par dagar och att han skall syssla med elektrokemiska frågor och till att börja med även silkesfrågan.

28 oktober skriver AN att Sohlman för att spara tid skulle kunna diktera sina brev till honom för Filip Langlet. Sohlman uppmanas hålla honom ordentligt sysselsatt: ”Det är honom nyttigt”. Det förefaller som om AN hade ett gott öga till Langlet för några dagar senare, 22 november, skriver han till Sohlman att denne nämnt att Langlet ännu var sysselsatt med ordnandet av papperen vid Björkborn. Detta kunde AN absolut inte

förstå och framhöll att Sohlman skulle ha stökat undan en sådan uppgift på högst 3 à 4 dagar.

Väsentligen är det dock tekniska frågor som de två ingenjörerna diskuterar. Framför allt gäller det frågor om projekttiltätning för att förekomma urbränningar, kallsmidning av kanoner, lerjordsmältning, artificiellt gummi, aluminiumlegering, elektrolys, härdning av pansarplåt och dorning.

RS:s svar på AN:s brev framgår av kopieböckerna. Det rör sig om mycket utförliga rapporter om skjutprov, laborieförsök m.m., ofta försedda med skisser (om projekttiltätning, dorning, konstsilke, elektrolytiska försök m.m. se t.ex. Schück-Sohlman, 1926, s. 187ff.).

B 6

Kopiebok 1 dec. 1894–17 febr. 96. Alfabetiskt register över brevmottagare i volymen. Observera att breven för 1896 inte registrerats, i varje fall inte i AN:s fall.

Kopiebok 10 febr. 1896–25 juli 96. Alfabetiskt register finns.

B 1

Kopiebok 17 aug. 1896–26 febr. 97 (benämnd Björkborns laboratorium, Ragnar Sohlman). Saknar register.

F II: 4

Handlingar, brev och ritningar på tillverkningsmaskiner och beskrivningar av konstsilke under den tid på 1890-talet då dels AN själv och dels hans medhjälpare i Bofors samarbetade med C.A. Granqvist.

F II: 5

Handlingar och brev rör. avvecklingen med Norska Undersökningsbolaget. Innehåller bl.a. många brev från konsul N. Persson i Helsingborg till AN 1894–95 och kopia av brev från AN till N Persson 6 febr. 1895.

F II: 7 a och 7 b

Bägge volymerna rör. den s.k. Barbe-affären och P. Barbés arvingars krav. (Om dessa se bl.a. Schück-Sohlman 1926, s. 163f., Sohlman, 1960, s. 265ff. och Bergengren 1960, s. 112 o. 115)

Innehåller bl.a. ett kuvert med korta promemorier av AN, t.ex. en förteckning 1 september 1894 över realiserbara tillgångar, tillgångar som kan realiseras med sex månaders uppsägning, lätt säljbara bankaktier och vad som eventuellt kan realiseras och en lista över royaltyfördelning 22 oktober 1883.

Avskrifter av brev från AN till E. d'Armandy och E. Dryfus 29 jan. 1891, till G. Le Guay 1 mars och 10 mars 1891 och till M. Philipp 4 mars 1891.

Två brev till EN 12 och 16 december 1890 som delvis berör Barbe. I brevet den 16 december meddelar AN att han har mycket bråk med de barbeska arvingarna och med de bolag som denne lämnat i det mest "miserabla och insytlade tillstånd". Men han berör även Emanuels oljeaffärer och skriver att om det är av intresse för Emanuel och familjen att realisera en del av Bakuaktierna så kunde det gå bra här (han skriver från Paris). AN hade tillgång till hågade kapitalister. Avslutningsvis meddelade han att han väntade på en order från italienska regeringen på 800000 kilo ballistit.

Avskrift av AN:s brev 25 mars 1891 till Barbes arvingar.

F II: 8

Handlingar ang. Elektrokemiska AB i Bengtsfors med proveniens från Rudolf Lilljeqvist. Innehåller bl.a. ett 11-sidigt manus av Lilljeqvist (odat) benämnt Alfred Nobels insatser vid grundandet av den elektrolytiska alkali- och klorindustrien i Sverige. Utdrag av brev från AN till Lilljeqvist 7 mars och 18 juni 1895 ingår. Skriften avslutas med en tämligen utförlig personlighetsteckning över AN.

Många brev från Lilljeqvist till AN 1895–96.

Sven Hedins arkiv vol. 353

Fyra brev från AN till Sven Hedin 1892–95, ett från LN 7 oktober 1887, i vilket han förmanar Hedin att företa grundliga studier inför sin forskningsresa som annars riskerar bli en vanlig turistresa, och ett från RN 1893.

O.M.F. Björnstjernas arkiv vol. E 6909

Sex brev 1869–84 från LN till generalmajoren och utrikesstatsministern Oscar Björnstjerna.

Kommerskollegiets huvudarkiv.

Patentansökningshandlingar

Här redovisas endast egenhändiga ansökningar. Det kan vara värt att notera att bilagt ansökningarna finns utförliga redovisningar av uppfinningarna. När det gäller AN kom han med tiden att anlita patentombud. Så sökte t.ex. ingenjör Wilhelm Dahlgren 27 februari 1889 på AN:s vägnar patent på ett sätt att framställa nitroglycerinhaltigt krut. Patentansökningar för tiden från 1885 sökes i Kommerskollegiets Patentbyrå. Förteckning över AN:s svenska patent hos Schück-Sohlman, 1926, bilaga 1.

E XVII ea: 32

AN söker patent 29 september 1863 på ett sätt att bereda krut till såväl sprängning som skjutning.

IN söker patent 24 november 1863 på sjöminor.

E XVII ea: 33

AN söker patent 3 juni 1864 på förbättrad beredning av krut på grundval av ovanstående ansökan som beviljats av Kommerskollegiet 14 oktober 1863.

E XVII ea: 35

AN söker patent 15 aug. 1866 på sätt att dels preparera nitroglycerin så att ämnet inte fryser, dels gör den inexplorativ, samt att vid behov kunna återställa explosionsförmågan. Originalen hos Svenska Akademien, se nedan Nobelkapslarna, vol. 1.

E XVII ea: 38

AN söker patent 15 aug. 1867 på sätt att av nitroglycerin och porösa icke explosiva ämnen bereda och använda ett sprängkrut, av honom benämnt Dynamit eller Nobels krut. Ytterligare en ansökan, av AN daterad 31 aug. samma år på sätt att för bergspräng-

ning bereda och använda blandningar av nitroglycerin med porösa icke explosiva ämnen av AN kallat Dynamit eller Nobels krut. (Den första ansökan ersattes av denna senare.)

E XVII ea: 40

RN söker patent 17 aug. 1868 på en uppfinning att bereda nitroglycerin eller sprängolja så att den får dynamitens egenskaper vid transport och lagring.

E XVII ea: 42

RN söker patent 20 november 1869 på av honom uppfunna patroner för konservering av sprängämnen.

AN:s patentansökan 1876 på sätt att av nitroglycerin framställa ett sprängämne i fast form benämnt gelatinerat nitroglycerin har inte påträffats i den volym där den bör ligga.

E XVII ea: 65

LN söker patent 28 april 1879 på självverkande och självvärmade luftväxling för bostäder m.m.

AN söker patent 9 juni 1879 på ett nytt slags sprängämne i fast form benämnt Extra Dynamit.

E XVII ea: 89

LN söker patent 23 september 1884 på ett system för eldning med nafta för olika industriella ändamål.

Kungliga biblioteket

Sohlmanska samlingarna.

Ragnar Sohlman (arkivsignum 74/114)

Vol. 3

Innehåller främst handlingar rör. RS:s anställning hos Alfred Nobel (AN) i september 1893.

Ett brev från AN till ”ärade broder” 11 september 1893 där AN frågar om adressaten har någon uppfattning om RS:s anställningsanspråk och om denne klanderfritt behärskar engelska, franska och tyska i skrift.

Ett rekommendationsbrev för RS till AN 2 september 1893 från J.W. Smitt.

En avskrift av bouppteckning efter AN upprättad på Björkborn 30 oktober 1897.

Berättelse till revisorerna om AN:s sterbhus' förvaltning 10 dec. 1896–31 dec. 1897.

Ej undertecknad och ej daterad.

Korta biografiska utkast rör. AN, t.ex. lös papperslapp utan underskrift och odat på vilken det står att AN under 1870-talet hade ett ganska livligt umgänge i litterära och konstnärliga kretsar i Paris, och att han bl.a. räknade Victor Hugo bland sina vänner och att han kunde räknas bland gästerna i madame Juliette Adams salong.

Ett ex (duplic) av skriften Till minnet av Ludvig Nobel och hans verk av Marta Nobel-Oleinikoff (tal hållet vid nobelska släktmötet 14 maj 1948).

Vol. 4

Innehåller främst handlingar rör. AB Bofors Nobelkrut.

Tryckt skrift på 8 sidor från 1868, Dynamit, Nobels Krut. På försättsbladet står ”Fabrik: lägenheten Vinterviken”. Här har någon gjort en blyertsanteckning: ”Exploderade d. 11 juni 1868 – kl. 1/2 3 e. m. Detta exemplar hade nedfallit å Lugnet å Lilla Essingen.” Exemplaret är fullt läsbart men något naggat i högerkanten.

Handskrivet manus av RS, Grundandet av AB. Bofors Nobelkrut (10 foliosidor). Här beskrivs bl.a. AN:s motiv till att inköpa huvudparten av aktierna i AB Bofors Gullspång, hur laboratorierna inrättades och vilka produkter AN främst satsade på.

Vol. 19

RS:s brev till modern Hulda Sohlman 1892–1928.

De många och mycket innehållsrika breven ger en mycket god uppfattning om RS:s syn på och uppfattning om AN, och kan delvis ses som ett komplement till RS:s bok *Ett testamente* (1950, 2001). Fördelen med brevens vittnesmål är naturligtvis att händelserna och karaktärerna som skildras ligger nära i tiden.

2 november 1893 skrev RS att han var sysselsatt med att ordna ”Herr Nobels” boksamling och alla hans papper. Ett arbete han tyckte var ganska ”knogit”. RS framhöll att han just i dag hållit på att registrera och klassificera alla möjliga patent, mest rörande sprängämnen och rökfritt krut, och han trodde att det kanske låg någon sanning i AN:s påstående ”att grötande i patent gör en galen på kort tid. I synnerhet om de är på 4 språk och illa skrivna”. I övrigt framgår att den unge RS var fylld av beundran över sin arbetsgivares märkvärdiga uppfinningsförmåga, makalösa minne, språktalang, stora kunskaper på alla möjliga områden och stora kvickhet.

6 december samma år skrev RS från San Remo att han tvingats avbryta brevskrivandet men nu 10 december återupptagit det. Anledningen var att AN anlände för en vecka sedan och arbetstiden därmed blev ganska lång. AN tyckte mycket om att vara i laboratoriet och RS ansåg sig inte då kunna gå ifrån i synnerhet som AN gärna diskuterade såväl arbetet som alla möjliga andra saker. Han kom ständigt med nya, förvånande idéer och uppslag.

6 januari 1894 kunde RS meddela sin mor att han kanske skulle vistas i Sverige en del av sommaren eftersom AN skaffat sig en skjutbana för kanoner i hemlandet.

Det kan nämnas att RS här kraftigt understryker att hon inte för någon får avslöja vad han skriver om AN och hans planer. Detta återkommer RS till då och då i sina brev till både modern och hustrun. 19 januari samma år skrev han: ”jag är mycket angelägen

om att icke anses skvallra ur skolan på minsta sätt” (exempel på AN:s misstänksamhet över ”läckor” hos Sohlman, 2001, s. 28f.).

19 mars 1894 skrev RS från San Remo att AN återkommit från en av alla sina resor och att därför allting ”går med högtryck”. Efter varje resa har han på vägen fått nya idéer, särskilt rörande metallurgi och kanontillverkning.

4 april 1894 meddelade RS att AN helt plötsligt rest bort, destination okänd, utan att som han brukade meddela detta på förhand. Detta innebar att RS och kollegan G. Beckett kunde ta det lite lugnare och sluta arbetet kl fem. RS kunde också omtala för sin mor att AN var den mest prononcerade fritänkare han någonsin mött och att han i detta fall påminde om [den amerikanske juristen och författaren] Robert Ingersoll, och att AN liksom denne var tämligen fallen för överdrifter.

13 maj 1894 omtalade RS att AN inte var så värst glad över en biografi över honom som förts in i en tidning (AB), och att det äcklade honom att bli omnämnd offentligt. RS meddelar vidare att ett av AN:s många lagförslag var att förbjuda tidningar att skriva om enskilda personer.

I ett något kryptiskt brev från Bofors 16 oktober 1894 gav RS uttryck för vad som skulle kunna tydas som samarbetssvårigheter med AN eller brist på tro på sin egen förmåga. RS understryker att man måste känna AN och deras arbete för att förstå att hans ställning ofta kändes outhärdlig, och att han då gärna skulle vilja byta den mot den anspråkslösaste syssla. – Nedslag av denna art är dock ovanliga i breven. RS:s positiva syn, som även präglas av visst medlidande, på AN dominerar.

I ett brev från Bofors 16 april 1895 kom RS in på AN:s förhållande till brorsönerna Hjalmar och Ludvig, och han omtalar att AN värdesatte Hjalmars sällskap mycket mer än Ludvigs (d.y.). Detta berodde på att Hjalmars fattningsförmåga översteg Ludvigs. RS understryker att AN hade svårt att fördra människor ”för vilka man behöfver sätta 2 prickar öfver i-na”.

Vol. 21

RS och hustrun Ragnhilds korrespondens 1894–1918.

I ett brev till Ragnhild från Bofors 18 augusti 1896 berättade RS att AN föreföll tagen av brodern Roberts död. Detta yttrade sig i ett nästan nervöst verksamhetsbegär. AN sade även att han var förvånad över att han själv som den sjukligaste och klenaste av bröderna ”hållit ihop så länge”.

I flera brev, bl.a. 15 och 17 december 1896, ger RS ingående beskrivningar av omständigheterna och arrangemangen i samband med AN:s död. Vidare berättar RS att Nathan Söderblom i dag förrättade en bön och höll ett utmärkt tal. RS framhåller också att han bestämt påyrkat att kistan skulle föras till Sverige av det skälet att AN:s minne där kommer att leva längst, och att han där alltid kommer att räknas som en av våra stora män. På senare år hade han också blivit alltmer fäst vid Sverige.

RS:s brev till fästmön/hustrun Ragnhild Ström–Sohlman 1893–95

95/11: 1

Från Paris skrev RS till Ragnhild 29 oktober 1893 om sin nya befattning hos AN. Han skulle vara någon slags sekreterare och hålla reda på patentansökningsfrågor, göra ritningar etc. (jämför RS:s brev till modern med likartat innehåll 2 november 1893).

20 april 1894 skrev RS från San Remo att AN älskade omväxling, och att han, även om han påstod motsatsen, hade behov av sällskapsliv. D.v.s. om han fick ordna det själv och därmed ha möjlighet att dra sig undan till sitt arbete när han så önskade.

I ett brev som är odaterat men poststämplat San Remo 30 april 1894 uttryckte RS sin förtjusning över att arbeta där, eftersom, vilket AN framhållit, man lärde sig att tänka hos honom. Däremot var AN inte så glad över att RS tänkte gifta sig, och RS konkluderade att AN i många fall var inkonsekvent när det gällde såväl teori som praktik.

5 maj 1894 kunde RS berätta att AN var som en enda stor nervknut, och att hans arbete påverkade hans hälsa på det mest förvånande sätt. Gick arbetet bra mådde han väl. Gick det dåligt och resultaten uteblev, insjuknade han och uttalade sin glädje över att ha goda vänner som kunde bränna honom efter hans död.

Övrigt Nobelmaterial i KB

Vp. 181 a

Nemesis. Tragedi i fyra akter [1894-95?]. Maskinskr. 4:o, 84 bl.

Ep. F 85

3 brev och ett telegram från AN till Henrik Fredholm 1865-73.

L 62: 31

1 brev från AN till Gösta Mittag-Leffler 1895. 2 brev från IN 1884 till Gösta Mittag-Leffler.

Kungliga vetenskapsakademien

Adolf Erik Nordenskiölds arkiv

Vol. E 01: 18 (inkommande brev 1850–1901)

Brev från AN till A.E. Nordenskiöld 1874–95. Brevsviten behandlar företrädesvis Nordenskiölds upptäcktsresor och AN:s bidrag till dessa, men även andra ämnen avhandlas vännerna emellan.

I brev 24 oktober 1874 diskuterar AN svenska vetenskapsmäns insatser och framhåller att han sedan barndomen placerat Scheele närmast Linné. Det var också därför han fann att det inte var helt rättvist att minnesstoden över Berzelius kom i första rummet. Kanske berodde detta på att Scheeles förkärlek för flogiston misskrediterat honom i allmänna opinionens ögon. AN fortsätter med att säga att man bara minns Scheele när man är torr om läpparna och behöver använda glycerin. – Här kan det vara på sin plats att anmärka att Nordenskiöld hyste ett särskilt intresse för ett par av den svenska naturvetenskapens stormän, och att han var en av de drivande vid åstadkommandet 1892 av statyn över Scheele i Humlegården i Stockholm. Det var också Nordenskiöld som gav impulsen till utgivandet av Berzelii brev och levnadsteckning genom Vetenskapsakademien.

10 april 1881 tackar AN för "Asiens nordspets" och att han erhållit en bit av Vegas köl (Asiens nordspets syftar förmodligen på Nordenskiölds Vegas färd kring Asien och Europa. . . , del 1–2, 1880–81). AN ansåg kölbiten vara lika maskstungen som hans näsa, men att den till skillnad från näsan var historiskt betydelsefull.

I ett brev 1 mars 1882 beklagar han besväret han åsamkat Nordenskiöld och tackar för telegrammet som han överlämnat. Den något kryptiska inledningen får sin förklaring i brevets fortsättning. AN understryker att "gubben", som är lite fåfång, nog tog

lite illa vid sig av att han inte besökte honom vid sitt senaste besök i Paris. Svagheter växer med åren, fortsätter AN, men hur många hyser inte höga tankar om sig själva utan att ha samma fog för det som Hugo. Avslutningsvis framhåller AN att telegrammet glatt den gamle mannen. – Det rör sig alltså om Victor Hugo som AN var bekant med (om denna bekantskap se t.ex. Erlandsson, 2002, s. 36f.).

Brev från LN till A.E. Nordenskiöld 1875–84.

Endast fyra brev och ett telegram. I breven redogörs bl.a. tämligen utförligt för tillverkning och annan verksamhet i Baku.

Svante Arrhenius' arkiv

Vol. E I: 18 (Inkommande brev 1891–1928)

I ett brev från AN till Arrhenius 12 juni 1895 besvarar han den sistnämndes frågor om vattenfallet i Gullspång. Brevet kan ses som principiellt viktigt för förhållandet uppfinnare, industrialist kontra teoretisk vetenskapsman.

AN meddelar att han avser att använda kraften från fallet för industrier baserade på elektrokemi men att detta kommer att ta tid. Dessförinnan avsåg han att i mindre skala experimentellt försäkra sig om procedurens praktiska värde och möjliga räntabilitet. Uppenbarligen hade Arrhenius rekommenderat en person som skulle kunna vara behjälplig i dessa hänseenden ty AN undrar om personen i fråga endast är ren teoretiker eller om han eventuellt skulle kunna leda ett experimentlaboratorium avsett att ligga till grund för en verklig industri.

A.G. Nathorsts samling

Brev till A.G. Nathorst.

Två brev 1886 och 1895. 19 december 1895 skriver AN och beklagar att han på grund av de många utgifter han haft både för Andrées polarfärd och en mängd andra ändamål inte kan intressera sig för den tillärnade vetenskapliga expeditionen.

Hjalmar Sjögrens arkiv

Innehåller huvudsakligen arkivalier från tiden efter bröderna AN, RN och LN.

Vol. E 01: 2

Ett brev från AN 22 april 1895.

Vol. F 02: 10

Brev från LN 21 januari 1885 (avskrift) till Gustaf Törnudd där det meddelas att Hjalmar Sjögren erbjudits anställning i Baku som geolog mot ett årligt arvode på 4000 rubel och fri bostad på Villa Petrolea.

Manuskriptsamlingen. Alfred Nobel

AN, Bibliographie des Matières explosives. Handskriven bibliografi på 361 foliosidor, alfabetiskt upplagd på författare till böcker eller tidskriftsartiklar i ämnet, t.ex. P. Barbe, Effets de la Dynamite i Annales des Mines, XX, 1871 och AN, Moderne Explosivstoffe i Wagners' Jahresber. 1880.

Ritningssamlingen

Vol. 75 b

Innehåller bl.a. ritningar över AN:s bostäder, även färglagda teckningar över armaturer och utsmyckningar, fabriker, t.ex. Collodiumfabrik i Pressburg 1879 och många maskinritningar av Alarik Liedbeck, t.ex. Appareil pour la condensation de l'oxide ozotique 29 januari 1877.

Vol. 75 b (liggfol.)

Innehåller div. maskinritningar 1871–89 av Liedbeck och G. McRoberts. Även en stor (0.89 x 1.25 cm) ritning (odat.) över dynamitfabriksområdet vid Ardeer. Ritningen visar tydligt på riskmedvetandet vid planläggningen av området.

Lunds universitetsbibliotek

Erik Bergengrens efterlämnade papper

Erik Bergengren (1900–77) utgav 1960 biografien Alfred Nobel. Bergengrens arkiv i LUB omfattar 48 volymer, och av dessa utgör sju arbetsmaterial rörande boken.

Vol. 31

Manus till bokens engelska version.

Vol. 32

Handlingar rör. Nobelfester.

Vol. 33

Maskinskrivet manus till boken.

Vol. 34

Brev och handlingar rörande boken. Förlagskontakter, lanseringsförslag m.m. och första utkast till personregister.

Vol. 35

”Min privata samling av viktiga underlag vid forskningen beträffande Alfred Nobel”. Innehåller bl.a. RS:s ”Några personliga minnesord”, anteckningar om AN och fredstanken och konstnärliga avbildningar av AN.

Vol. 36

Korrespondens med Naboth Hedin, meddelanden om nyfynd i AN:s arkiv, utdrag ur brev från AN m.m.

Vol. 37

44 Svenska, danska och norska recensioner över boken Alfred Nobel (1960).

Uppsala universitetsbibliotek

X 255 CQ

Brev från AN till Emanuel T. Cederström 14 augusti 1893 i vilket han motiverar sitt ringa intresse för släktens historia och sin egen biografi.

A 281 v

Brev från AN till professor Hugo Hildebrandsson 10 maj 1893 i vilket AN utförligt tackar för den ära som vederfarits honom genom att han skulle komma att promoveras till hedersdoktor vid Uppsala universitet. Det kan anmärkas att AN egentligen ogillade yttre utmärkelser, t.ex. i form av ordnar, men att han uppskattade hedersdoktoratet.

Självbiografi insänd i samband med att AN blev hedersdoktor 1893, något som krävdes av universitetet. Biografin är ytterst kortfattad och illustrerar utmärkt väl de två ovan anförda posterna och kan återges i sin helhet: "Undertecknad är född d. 21 oktober 1833, har ernått sina kunskaper genom privat undervisning utan att genomgå något högre läroverk; har varit verksam isynnerhet inom kemins applicerade område genom utarbetande av sprängämnen, kända under namnen dynamit och spränggummi samt rökfritt krut, känt under benämning ballistit och C. 89. Är ledamot av Kongl. Svenska Vetenskapsakademien sedan 1884, av Royal Institution i London samt av Société des Ingénieurs Civils i Paris. Är sedan 1880 riddare av Nordstjärneorden. Har Hederslegionens officersgrad. Av trycket utgivit: endast ett föredrag på engelska språket, som belöntes med en silvermedalj." (Se Inbjudningsskrifter till de högtidligheter hvarmed trehundraårsminnet af Upsala möte kommer att firas i Upsala den 5-7 september 1893, Inbjudningsskrift till Filosofie doktors promotionen i Upsala den 6 september 1893 af promotor C. Y. Sahlin, Upsala 1893.)

Nathan Söderbloms arkiv

B 6: 3

Nathans Söderbloms dagbok ”Resan till San Remo” 15–19 december 1896, som har stort intresse när det gäller AN:s död och begravning. Det finns även korrespondens som är viktig i sammanhanget. Så väl dagbok som korrespondens har utnyttjats av Sjöman, 2001, s. 160ff. – I det Söderblomska arkivet förvaras även ett korrektorexemplar av *Nemesis* med införda rättelser av Anna Söderblom, Nathan Söderbloms hustru. Se Sjöman, 2001, s. 149.

Stockholms stadsarkiv

Nobelkommitténs arkiv

Till AN:s testamentsexekutorer utsågs RS och Rudolf Lilljeqvist. För att kunna fullgöra testamentets dispositioner ansåg sig dessa behöva ett juridiskt biträde och som sådan inträdde dåvarande assessorn i Svea hovrätt och riksdagsmannen Carl Lindhagen (närmare härom hos Sohlman, 2002, s. 130ff. och Lindhagen, 1936, s. 246–279).

Bland exekutorernas uppgifter var frågan om var AN kunde anses ha haft sin egentliga hemvist (domicil) och träffa överenskommelser med de prisutdelande institutionerna. I detta syfte bildades en Nobelkommitté bestående av Sohlman och Lilljeqvist med Carl Lindhagen som sekreterare. Handlingarna utgör Nobelkommitténs samt delar av testamentsexekutorernas arkiv, särskilt sådana handlingar som samlats hos Carl Lindhagen, vars arkiv förvaras i Stockholms Stadsarkiv och ur vilket Nobelkommittén utbrutits för att bilda ett särskilt arkiv.

Vol. 1

Innehåller kopior av kontrakt och avtal mellan AN och olika fysiska och juridiska personer 1881–97.

Bl.a. ett kontrakt mellan AN och W. Unge 16 september 1892 i vilket den senare åtar sig att utföra det praktiska utarbetandet av en av AN uttänkt förbättring av raketer, särskilt krigsraketer, vars principer beskrivits i ett av Newton & Son i England 25 juli 1892 uttaget provisoriskt patent, ett kontrakt 3 april 1890 i vilket AN på Nitroglycerinaktiebolaget överlåter patentet på sätt att framställa ett nitroglycerinhaltigt explosivt ämne enligt hans patent som beviljats av Kungl Patentbyrån 9 januari 1890, ett kontrakt mellan AN och Nitroglycerin Compagniet i Kristiania 6 februari 1890 i vilket AN överlåter patentet i Norge på nitroglycerinhaltigt krut på Compagniet,

avtal mellan AN och Paul Barbes sterbhus 25 mars 1891 samt handlingar rör. AB Bofors -Gullspång 1894-97 och Mälsåkers slott 1896-97.

Vol. 4

Innehåller handlingar rör. AN:s domicil 1891-1901.

Lös odat. lapp (Lindhagens?) med rubriken Papper som behövs i domicilfrågan (kopior av brev till och från Hjalmar Nobel ang. möbleringen av Bofors, utdrag av räkenskaper ang. detta, uppgifter ur brevböckerna ang. AN:s vistelseorter samt brev och handlingar m.m. rör. försäljningen av Sévran och flyttningen till San Remo), en odat. anteckning: Dr A. Nobel vistades vid Björkborn (Bofors) under

1895	i juni	ca 2 veckor
"	i sept.-okt.	ca 4 veckor
1896	i juni-juli	ca "
"	i aug.-sept.	ca ".

Vidare finns bl.a. möbelinventarier för AN:s villor i San Remo 26 februari 1896, brev 1892-93 till AN från notarie Portefin ang. dennes egendomar i Sévran, brev till AN 1893 från advokaten Enrico Aproso i San Remo, kallelse till AN 23 januari 1896 från Prèfecture de Police du quartier Porte Dauphine att infinna sig dagen därpå medtagandes "vos papiers d'étranger".

Landsarkivet i Lund

Nobelska arkivet

I Landsarkivets i Lund arkivdepå Arkivcentrum syd (Porfyrvägen 16) förvaras det Nobelska arkivet som har sin huvudsakliga proveniens från IN och RN. Arkivet överlämnades som deposition till landsarkivet 1970 av direktör Olof Nobel i Båstad. Arkivet förtecknades åren 1972–73 av Bertil Åstrand under medverkan av Lars Johansson och Ulf Pauli vad gäller det ryska materialet. Förteckningen är i många avseenden utförlig men här har åtskilliga sammandrag, kompletteringar och förklarande utvikningar gjorts. Likaså har i vissa fall innehållet i en del brevsviter kommenterats närmare. Redovisningen nedan följer arkivförteckningens uppställning.

A Immanuel Nobels handlingar

A 1 1840–64

Handlingar rör. minsystem under den ryska tiden 1840–55, beskrivningar av en mängd olika mintyper och Kommerskollegiets patentbrev på undervattensminor 12 mars 1864.

A 2

Odat. stor tvärfolie i blått klotband med vackra planscher. Billigt försvar af skärgårdar utan kostbara befästningar och större offer af folk, med dertill hörande detalier af I. Nobel.

A 3

Stor tvärfolie. Samma innehåll som ovan men med fransk text.

A 4

Inbunden. Öfversikt rörande möjligheterna af fäderneslandets försvar med de resurser som nu finns att tillgå, utan ökad beskattning, blott vi ej göra oss till apor efter våra mäktiga grannar.

A 5

Nytt landförsvars-system för fäderneslandet. I stort samma text som A 4 med 9 kolore-rade planscher.

A 6–7

Fler ritningar och planscher rör. landförsvaret. Förvaras i ritningsamlingen. Om denna se i slutet av denna sammanställning.

A 8 1839–67 och odat.

Innehåller handlingar rör. försvarssystem och försvarstekniska uppfinningar. T.ex. Ryska interimskommitténs för åstadkommande av rön ang. spränggranater och ubåtar m.m., verksamhetsberättelse 1839–48, olika projekt till kust- och sjöförsvaret, Hjalmar Palmstiernas yttrande över landförsvarssystemet och koncept till Nobels svar, om kulspridningsvapen eller s.k. multiplikatorer och koncept till patentansökan rör. kanontillverkning 26 januari 1864.

Korrespondens i försvarstekniska ärenden. T.ex. koncept till brev till svenske ministern i Konstantinopel ang. land- och sjöminor, koncept till brev till brittiska regeringen rör. sjö- och landförsvarssystem 19 maj 1862, brev från generalstabsofficeren Hugo Raab 10 december 1862, skrivelse från S. Lagerberg, landförsvarsdepartementet, 13 april 1865, korrespondens med kejserliga Genie-Kommittén rör. olika krigsmaterial 1867 och kopior av brev till brittiske ministern i Stockholm George Sulyard Stafford Jerningham.

A 9 1839–71 och odat.

Innehåller bl.a. handlingar rör. organiserande av flodövergång 1839–41 (på ryska), några iakttagelser rör. galvaniska apparater 1852 (på ryska), handlingar ang. de ekonomiska förlusterna i S:t Petersburg 1859–63, Framtidstankar i afseende på Sveriges och Finlands nord (att genom en tunnel leda Golfströmmens varma vatten från Västerhavet till Bottenviken; jämför AN:s brev 10 december 1870 till RN i vol. B 1) och Projekter till användande av hyvelspån, med ritningar och skisser. Sistnämnda projekt hade framtiden för sig. Genom pressning och limning av sågspån skulle ett lätt och tunt

material framställas som enligt IN kunde användas till många praktiska ändamål. Med tanke på att många samtida ansåg många av IN:s idéer lätt bisarra kan det vara värt att nämna att idén på 1900-talet togs upp i form av tillverkning av kryssfänér. Mot detta kan ställas projektet med omledningen av Golfströmmen. Å andra sidan tillkom detta projekt efter IN:s slaganfall 1864.

Vidare finns i denna volym IN:s mycket intressanta självbiografiska anteckningar på 58 sidor som omspanner åren till sjöss 1816–17, i Gävle 1818, vid Konstakademien i Stockholm 1819–25 (IN var assistent till Fredrik Blom), i Åbo 1837–38 och 1839–43 i S:t Petersburg. Vidare finns koncept till patentansökan rör. jordodling och vattenavledning januari 1867, beskrivningar över ritningar till hjultillverkningsmaskiner och ett ordensbrev 12 oktober 1855 i vilket IN utnämndes till riddare av tredje graden av S:t Stanislausorden.

B Robert Nobels handlingar

B 1 1855–92 och odat.

Mottagna brev, Ahlgren-Schultz 1855–92 och odat. Brevet Smitt-Östlund i vol. B 4. Här finns bl.a. viktiga brev 1862, 1865–67 från IN och hans hustru Andriette till sonen Robert. Bl.a. skriver Andriette 24 mars 1865 om sprängolyckan vid Helenborg som ledde till faderns sjukdom. IN har inte på länge kunnat lämna sängen sedan han ”fick slaget”, meddelar hon, och han fick köras från den ena sängen till den andra, ”den stackars Gubben”. Han är bara skinn och ben och måste skötas både natt och dag. AN hade lyckats skaffa lite pengar från Norge men växlar och räkningar fanns i mängd efter olyckan.

Ett mått på IN:s sinnesstämning får man i ett brev från honom 14 augusti 1865 där han skriver att det inte går så bra med tillfrisknandet och att det inte heller hade flutit in några goda underrättelser från AN som kunde uppliva ”våra hoptorkade förhoppningar”.

Den 14 maj 1866 meddelade IN RN att han av AN fått erfara att två stora explosioner inträffat, en i San Francisco och en på Panamanäset, på grund av självantändning genom illa behandlad olja. Därefter ger IN RN goda råd för hur dylika olyckor skall undvikas.

Brevsviten ger en hel del upplysningar om AN:s affärsverksamhet, bl.a. rör. den amerikanska marknaden, men också ovanligt mycket när det gäller mera privata förhållanden.

Annorlunda förhåller det sig med AN:s brev till RN 1870–72 (35 st.). Dessa behandlar främst AN:s affärer, trassel med kontrakt, patentfrågor, förhandlingar om transportfrihet på järnvägar, tekniska uppfinningar etc. En hel del också om AN:s och LN:s ekonomiska mellanhavanden. Det bör observeras att dessa brev inte finns med i AN:s kopieböcker i AN:s arkiv i RA med arkivsignum B I: 1 (Kopieböcker 1868–81).

17 november 1871 skrev AN från Glasgow till RN att han uppehållits längre än vad han trodde skulle bli fallet på grund av trassel vid kontraktsskrivandet med dem som sålt platsen för dynamitfabrikens anläggande.

Ett belysande exempel på hur breven ter sig är det brev AN skrev från Hamburg 18 juli 1870. AN framhöll att ”vår” ekonomiska ställning på det hela taget är god. Tillgångarna översteg skulderna med 25 000 thaler, men på grund av explosionen har verksamheten legat nere men varorna som vi enligt kontrakt måste ta emot har hopat sig, och nästa vecka måste vi punga ut med 9 000 thaler, och varuförrådet blir så stort att vi lätt kan råka i förlägenhet. Trots detta skulle de, meddelar han, nog ha klarat sig om inte kriget brutit ut. AN vill därför be Robert att mot vilken ränta som helst skaffa honom ett lån på hans 18 aktier i Nitroglycerinbolaget på två månaders tid. Visserligen skulle AN behövt mer, men han har ingen lämplig säkerhet att lämna. AN vill också låna pengar av LN men vill inte själv skriva till honom eftersom denne då skulle få svårare att avslå en sådan begäran.

Även explosionsolyckorna upptar mycket av AN:s tankar. Den 15 oktober 1870 skrev AN från Hamburg att allmänna åklagaren fått i sitt huvud att ”antasta mig” för explosionen i Krümmel. Straffet är från två månaders till två års fängelse. Att försvara sig är ytterst svårt, ansåg han, eftersom domarna var så okunniga. AN ansåg hela saken löjlig eftersom anklagelsen stödde sig på en hypotes kläckt av regeringens sakkunnige (en apotekare som aldrig sett nitroglycerin), som går ut på att avskiljningsmetoden är farlig. Den 3 november berör AN åter ämnet och låter segerviss. Han ber brodern föreställa sig att han ur handlingarna som nu blivit offentliga finner i svart på vitt att regeringen anbefallt just den metod för vars införande man nu vill påyrka två års fängelse. Vilken skandal det hade blivit i Sverige! Men ”autoriteterna här hafva tjockare hud än en rhinocerus”.

I flera brev berör AN incidenter som inträffat i Pragfabriken, och det framgår att han är djupt bekymrad. Den 16 januari 1871 meddelar han att det åter inträffat en

olyckshändelse i patronfabriken. Han förstår inte hur något sådant kunnat ske. Trots alla skriftliga och muntliga varningar tänkte en arbetare på en patron i fabrikslokalen för att visa kamraterna att den endast brinner. AN hade nyligen lämnat Pragfabriken men hade dessförinnan varnat var och en av arbetarna och beordrat förmannen att aldrig lämna dem ensamma i lokalen. ”Det kan rent af bringa en till förtviflan”. AN framhåller också att anläggningen är så konstruerad att de materiella skadorna blir små, men att så många människor får sota med sina liv, även om det beror på deras egen oförsiktighet, fann han djupt oroande. AN tyckte att det var som om olyckorna låg i luften – sju explosioner på ett års tid.

Under vol. A 9 hänvisades hit ang. IN:s förslag att leda om Golfströmmen. Den 10 december 1870 skrev AN till RN att han fann att ”Pappa spekulerar värre än någonsin”, och fortfarande vill han ge Finland den värme som skulle uppstå om man ledde Golfströmmens värme via en kanal genom Sverige till Finland. AN ansåg för sin del att han hade större förtroende för kakelugnar (jämför även LN:s brev till RN 23 november 1868 i Nobelkapslarna i SA:s arkiv, vol. 3).

Vidare finns en svit brev från RN:s hustru Paulina Lenngrén 1870–72 och odat. samt ett brev från sonen Hjalmar.

De många breven från LN till RN 1869–73 ger intressanta inblickar i LN:s affärsverksamhet.

B 2 1860–95

Volymen innehåller bl.a. handlingar rör. den finska verksamheten 1863–72 (kassabok för Fredriksberg 1 juni 1868–72 och huvudbok för Fredriksbergs fabrik 1 juni 1868–1 juni 69), handlingar rör. nytt sätt att korka buteljer 1863, handlingar ang. försök med dynamit i Ural 1870–71 (finns brev från F. Andrén, Knut Börtzell och E. Kolbe), korrespondens rör. uppförande av tändsticksfabrik 1872–73 (finns brev från Jan Brogren, Eduard Granlund, LN och Abr. Oldenburg), handlingar rör. tillverkning av gevärskolvar av valnötsträ 1872–73 (finns brev från Fritz Blomberg, A. Brüll, Gustav Fischer, Galindo, LN, G. Nula och A.F. Sundgren), handlingar rör. överförande av dynamit till Krenholms manufaktur 1872–73, handlingar rör. militärbarack vid Marieberg 1891–93 (finns ett brev med ritning från Hampus Elliot), RN:s PM om arbeten att utföra vid Vinterviken sommaren 1870, dat 20 maj s.å. och handlingar och räkenskaper rör. nitroglycerintillverkningen i Finland 1865–68.

B 3 a 1864–67

Brevkopiabok för RN 8 mars 1864–20 augusti 1867. 475 sid. Många av brevkopiorna är riktade till AN och LN.

B 3: 1–2 1864–67

Inbundna volymer med fotokopior av B 3 a.

B 4 1865–95

Mottagna brev Smitt–Östlund.

B 5–B 6 1869–70

”Eget Hushålls Conto 1869 och 1870.”

B 7 1890–95

Handlingar och räkenskaper rör. patentansökningar 1890–95 och patentbrev 1891–95. Volymen innehåller även brev 1890–95 från Fredrik L. Enquist (patentbyrå).

C Ämnesordnade handlingar

C 1 1849–1926

Volymen innehåller bl.a. brev från LN till morbrodern Ludvig Ahlsell 1849, AN (patent på krutberedning 1863, handlingar ang. dynamit i Finland 1867–68, brev från B. Boardman 1867, brev från Ludvig Nobel d.y., Valborg och Tyra Nobel 1892, 1895–96), LN (handlingar ang. förstärkning av kanoner 1863–64, mottagna brev 1869, 1871, PM med jämförelse mellan Gatlings och LN:s mitraljörer), handlingar ang. Nitroglycerin AB 1864–85, brev till Ludvig Nobel d.y. från bl.a. fadern Robert 1885, 1887, 1895–96 och handlingar rör. AN:s stiftelse och kvarlåtenskap (avskrift av testamentet 1895, av bouppteckningen 1897, handlingar i arvsprocessen 1897 m.m.).

C 2 1878–86

Naftaproduktionsbolaget Bröderna Nobel (protokoll och sammanträdesjournaler 1878–84, bestämmelser om tjänstemännens löner 1885, stadgar för tjänstemännens hjälpkassa 1885, brev och telegram från bl.a. Hjalmar Crusell, Georg af Enehjelm och Gustaf Törnudd, kalkyler 1878–83, förvaltnings- och revisionsberättelser 1880–86,

huvudräkenskaper 1881, 1883–84 samt div. övriga räkenskaper och förteckningar 1878–84).

C 3 1891

Naftaproduktionsbolagets räkenskaper 1891 (på ryska).

D Kartor och ritningar

Till det nobelska arkivet hör ca 230 kartor och ritningar (förvaras i ritningssamlingen), flertalet härrörande från IN, och de illustrerar väl IN:s rörliga intellekt och aldrig sinande uppslagsrikedom. Ritningarna är inte registrerade i arkivförteckningen men väl i arkivcentrets dator. Detta betyder att man för närvarande måste gå dit för att få tillgång till innehållet i ritningssamlingen. Varje ritning är noggrant förtecknad och beskriven och försedd med ett unikt nummer. Nedan ges några exempel ur denna ytterst omfattande samling. Det bör poängteras att det via datorn är mycket lätt att orientera sig bland ritningarna.

C 00661 Odenholms järnfyr projekterad av fabriksägaren Nobel.

C 00682 Gnistfångare för ångbåtsskorsten. Uppfinnare RN.

C 00761 Projekt till corps de logis byggnad att uppföras på den del av Långholmen som arrenderas av IN.

C 00773 Projekt till Landt-Hus av flyttbar konstruktion, akvarellmålning 1830.

C 00754 RN:s ugn för stenkol 1894, akvarellmålning.

C 00539 Bemannad kulspruta med lavett. Tuschteckning.

C 00573 Landminor.

C 00637 Ritning på kapten John Ericssons pansarfartyg Monitor.

C 00792 Maskin för sammanfogning av hjuldelar.

C 00855 Plan över Balachanys och Sabuncis arealer med uppgift om ritning på bolaget bröderna Nobels Oljeledningsföreningar.

E Böcker och broschyrer

Fyra arkivkartonger med mängder av småtryck, nästan helt och hållet på ryska. I arkivförteckningen är varje skrifts titel angiven och den intresserade hänvisas till arkivförteckningen som förutom i Lund finns att tillgå på RA.

F Tidningar

F 1

Artiklar rör. IN och hans söner. Dessutom artiklar i Expressen om Nobel av Staffan Tjerneld och artikel i DN om bröderna Nobel av Alf Erlandsson.

F 2 och F 3

Artiklar rör. Båstad och Ludvig Nobel d.y.:s verksamhet.

Landsarkivet i Uppsala

Karlskoga häradsrätts arkiv

De komplicerade turerna kring AN:s testamente kan följas i:

Vol. A II:56

Småprotokoll 1897.

Vol. A I b: 5

Innehåller bl.a. urtima tinget 14 april 1897 då den sjögrenska stämningen avslogs och Karlskoga häradsrätt förklarade sig vara rätt forum för att uppta mål om klander mot AN:s testamente.

Vol. A I a: 160

Domboken höstetinget 1898.

Vol. A I a: 157, A I b: 5, A II 56, A I a: 159 och A II: 58

I dessa volymer behandlas bl.a. handläggningen av ärendet rörande bouppteckningens registrering.

F II: 54

AN:s bouppteckning, egentligen flera för hans skilda bostäder.

Uppgifterna ovan är hämtade från Asker, 2001, s. 20–29, som ger en utmärkt sammanfattning av händelseförloppet och som dessutom närmare specificerar innehållet i volymerna om bouppteckningens registrering.

Nobelstiftelsen

Förutom det under AN:s arkiv i RA ovan nämnda s.k. stora kortregistret, upprättat av Erik Bergengren, finns en del ytterligare material hos Nobelstiftelsen. Det bör här understrykas att Bergengrens kortregister är en guldgruva för sökning i AN:s arkiv i RA. Det består av fyra stora kortlådor med ca 3000 slagord. Registret är alfabetiskt upplagt på namn och sakord med hänvisningar till det gamla dossiersystemet. Eftersom arkivet försetts med andra volymsigna i RA måste man för att hitta rätt volym gå omvägen över den konkordanslista som finns i RA:s förteckning över AN:s arkiv. En mikrofilmskopia av registret finns visserligen i RA men den är otymplig att använda sig av.

Av övrigt material hos stiftelsen som kan vara av intresse i detta sammanhang förefaller det mesta vara kvarlevor från Erik Bergengrens idoga forskarverksamhet rörande AN. Förutom ett ganska stort antal fotografier utgörs mycket av kopior, men det förefaller som en del av materialet kan vara original.

I Nobelstiftelsens valv och konferensrum förvaras bl.a. handlingar rörande patent, tidningsklipp m.m. från Erik Bergengrens arkiv, RS:s minnesord över AN den 10 december 1937, AN:s enda föredrag, *On Modern Blasting Agents...* (tr. Glasgow 1875), kopia av bouppteckningen, blyertsavskrifter ur AN:s kopieböcker, fotografier över bl.a. Ljungströmska velocipeden, norska marmorbrott och div. maskiner, Ardeer Factory – *An Outline of its history 1873–1923* och en tryckt skrift med Nathan Söderbloms ord vid AN:s bår i villa Mio Nido i San Remo den 17 december 1896.

Bland fotografierna kan nämnas de över AN:s hem på Avenue Malakoff (vinterträdgården och fasaden), San Remo (trädgården, villan, laboratoriet), Björkborn, laboratoriet i Sévran, Heleneborg efter explosionen och flera porträtt av bl.a. AN. – En specificerad förteckning över fotografierna uppgjord av Birgitta Lemmel förvaras hos stiftelsen.

Vidare kan det ha sitt intresse att nämna att det i stiftelsens källare förvaras ett drygt 20-tal pärmar med handlingar som rör. bokprojekt om Nobel, både sådana som finansierats av stiftelsen och andra. T ex Schück-Sohlman 1926 och Sohlman 1950. Tio av pärmarna behandlar den amerikanske forskaren Naboth Hedin som på 1950-talet kontrakterades av stiftelsen för att skriva en biografi över AN. Utförligt om detta hos Sjöman, 2001, s. 30–33.

Tekniska museet i Stockholm

Handlingar rörande Nobel

Vol. 175 a

Innehåller bl.a. utdrag ur domstolsprotokoll och tidningar ang. explosionerna vid Heleneborg 1864 och vid Vinterviken 1868 och 1874, programutskrift av radioföredrag 18 september 1967 av Allan Wetterholm om AN och hans uppfinning dynamiten, kopior ur AN:s arkiv i RA: många från Birger och Oscar Ljungström till AN 1895–96 och från Ch. Waern (mycket om patentfrågor).

Vol. 175 a 1 och 175 c

Volymerna har proveniens från ingenjören och direktören Karl Wilhelm Hagelin.

K.W. Hagelin föddes 1860 i S:t Petersburg och dog 1955. Han anställdes 1879 hos Bröderna Nobel i Baku och var 1888–91 överingenjör och 1891–00 först souschef och sedan chef för Nobelska företaget i Baku. Vid sekelskiftet kallades han till direktör och ledamot av bolagets styrelse (mer om honom och hans nedan angivna memoarer hos Strandh, 1983, s. 213ff., Jangfeldt 1998, passim, och Åsbrink, 2001, s. 34ff. och 287).

Hagelins maskinskrivna memoarer ”Minnen från uppväxt- och arbetsåren” (405 sid.). Av särskilt intresse i detta sammanhang är kapitlen Den första Baku-perioden 1879–1883 och Åter i arbete hos Bolaget Bröderna Nobel. Ett utdrag ur hans memoarer har givits ut av Ida Bäckmann under titeln Från filare till storindustriell i Naftabolaget Bröderna Nobels tjänst (1935).

I volymen finns vidare ett maskinskrivet manuskript (159 s.) av Ludvig Borggren med personhistoriska data rör. svenskar som varit knutna till Nobelföretagen i

Ryssland. Framställningen som i övrigt är alfabetiskt upplagd på namn börjar som sig bör med släkten Nobel.

Vol. 175 c innehåller två fotografialbum från K.W. Hagelin som till stora delar kan sägas illustrera hans skrivna hågkomster.

Vol. 175 b

Innehåller bl.a. fotografier av anläggningarna vid Vinterviken, AN:s dynamitfabrik i Norge, aluminiumslupen Mignon, Bakuanläggningar och rekonstruktioner av laboratoriemiljöer.

Vol. 175 d

Tidningsurklipp ang. AN själv och dynamitfabriken vid Vinterviken.

Vol. 175 e

Innehåller bl.a. Förslag till Nobelmuseum (1972) en maskinskriven uppsats av S. Strandh, Alfred Nobel, bröderna Ljungström och Svea-velocipeden (20 s., u.å.), och div. småtryck ang. AN och Nobelpriset 1912–75.

Johan Alfred Törnqvists arkiv

Ingenjören Alfred Törnqvist (1854–86) kom efter en vistelse i USA 1879 till Baku där han blev ”förste byggnadsingenjör” hos Nobel. Under de två år han vistades där drog han upp de riktlinjer för nobelverken vilka sedan i stort sett fullföljdes av hans efterträdare och medhjälpare.

Upprinnelsen till Törnqvists anställning var att han sammanträffat med RN vid världsutställningen i Paris 1878, och när denne erfor att Törnqvist nyligen vistats i Amerika och satt inne med uppgifter om petroleumindustrin där, föreslog Nobel honom att återvända till Amerika och idka vidare studier. Törnqvist accepterade och arbetade vid en petroleumfabrik där innan han reste till Baku 1879. (Mer om Törnqvist och även om hans ”industrispionage” hos Strandh, 1983, s. 196ff. och Åsbrink, 2001, särskilt s. 32ff. och 41f.)

Vol. 21 (RN:s brev 1878–85 till Alfred Törnqvist)

Några exempel ur breven: 30 november 1878 skrev RN till Törnqvist som då arbetade på en petroleumfabrik i Amerika att denne skulle försöka bli biträde åt maskinisten eller skaffa någon annan bättre befattning. Törnqvist skulle inte lämna fabriken förrän han lärt sig allt. Brevsviten går också fortsättningsvis i informationsinhämtandets tecken. Också Törnqvists vacklande hälsa berörs i flera brev. 21 september 1881 beskriver t.ex. RN utförligt olika kurorters för och nackdelar.

Vol. 19 (LN:s brev 1879–85 till Alfred Törnqvist)

17 maj 1879 skrev LN till Törnqvist i New York att företaget befann sig i stark expansion, och att då transportererna på Kaspiska havet fått sådana dimensioner att företaget kan exportera mera olja än som kan tillverkas vid destilleringsverket i Baku så bör ett nytt stort verk anläggas. LN önskar Törnqvists hjälp med detta och ber honom så snart som möjligt inkomma med förslag och detaljritningar på kylfat och destillationspannor m.m. Brevet avslutas med ett PS där LN ber Törnqvist att inte yppa något om de planer han skissat, eftersom det i Bakutrakten redan fanns amerikanska konkurrenter i färd med att anlägga destilleringsverk. – Brevsviten innehåller mycket av rent tekniska frågor från LN med utgångspunkt i de förslag och skisser Törnqvist skickat honom. Även Törnqvists sviktande hälsa ventileras, och i ett brev 18 september 1881 ger LN med goda råd. Bl.a. anför han att en sjuk människa har lätt för att transpirera och att detta i sin tur leder till förkylning ”vid minsta vindpust”.

Svenska akademien

Nobelkapslarna

Deposition av Nobelstiftelsen 1998. Varje brev specificerat i Åke Erlandssons förteckning 2001 med angivande av avsändare, mottagare, datum, år, Ortsangivelse och antal brev sammanlagt och per år. Flertalet brev i denna samling är utförliga betr. konstruktioner, uppfinningar, bank- och affärstransaktioner, patentfrågor m.m., men ger även mycket rörande personliga förhållanden. 18 maj 1857 skriver t.ex. AN till RN, kanske lite urskuldande, att han i dag avslutar ett riktigt affärsbrev i samma anda som de han erhållit från brodern. – Några exempel på brevens innehåll ges under de nedan redovisade volymerna.

Det är värt att observera när det gäller AN:s brev till brodern Robert i vol. 1 att dessa inte finns med i AN:s kopieböcker i hans arkiv i RA. De flesta breven ligger i tiden före kopieböckerna som börjar 1868, men inte heller för de år som sammanfaller (1868-70) finns breven i kopieböckerna. I kopieboken B I: 1 finns ett brev 5 maj 1870 från AN till RN men det är inte med i den här redovisade samlingen.

Vol. 1

176 brev från AN till RN 1857-70 och 1 brev till Pauline Nobel.

4 maj 1857 skrev AN från S:t Petersburg till RN att pappa, mamma och Ludvig mår bra men att han själv varit illamående en tid. Några dagar senare (11 maj) redogjorde han för den pågående tillverkningen. Bl.a. byggdes två 80-lästbåtar för Volga, men detta slukade åtskilligt kapital och det var därför svårt att få fram medel till att avbetala skulderna. En vecka senare (18 maj) klagar AN över att verksamheten bedrivs i högsta

grad lojt eftersom kontrollen är bristfällig. Ludvig orkar inte arbeta hela dagarna på grund av sin vacklande hälsa och dessutom har han inte ”förmågan att pådriva folk”.

11 april 1862 skrev AN om IN:s minors ”tillämpning på pansarfartyg” (Nordamerikanska inbördeskriget hade brutit ut året innan). RN hade på grund härav föreslagit att AN tillsammans med sin far skulle resa till Amerika. AN säger att han själv varit inne på liknande tankegångar men att det finns svårigheter som gör ”företaget lika åtkomligt som månens belägring”. Medel saknas till en sådan resa: ”i inbillningen kan vi resa till Sirius och spränga änglar i luften i stället för amerikanare. Brist på multum liksom gikt, fäster folk vid hemmet”. Även om vi hade pengar, fortsätter AN, är det inte säkert att det skulle bli något av det hela, eftersom det är svårt att komma in i sydstaterna, och att sälja minorna till nordstaterna är svårt då presidenten är ett ”slags mullvad” som behöver år och dagar på sig för att bestämma sig. AN hade också större tilltro till IN:s landminor om de kunde göras fungerande beträffande ledningar och antändning. De skulle kunna göra stor nytta för sydstaternas gränsförsvar och därför kunna inbringa stora inkomster vid försäljning.

19 december 1864 skrev AN från Stockholm att allt åter var bra med ”gubben”, d.v.s. IN. (Den 3 september s.å. hade laboratoriet vid Heleneborg exploderat och IN:s yngste son omkommit. Dessutom hade AN och hans far tidigare haft kontroverser om vem som var dynamitens upphovsman.) AN meddelade RN att fadern var snäll och gjorde allt för att ”reparera gammalt”. Också med affärerna hade det börjat gå bättre, men, fortsätter AN, regeringen har kört oss från den plats vi valt och underkastat oss samma restriktioner som för krutbruk, ”således 1/2 mil från stad – eller med andra ord åt H...e, med er mina vänner ... Men allt det är små saker på en stundande klar himmel”.

18 augusti 1865 skrev AN från Hamburg att han hade ”ett evinnerligt bråk” med att få koncession för att anlägga en nitroglycerinfabrik – det tar två månader att få ett avslag och detta upprepar sig gång på gång tills tålamodet tryter. AN undrar om det skulle vara lättare i Sahara eller någon annan ödemark. Härefter följer en utförlig redogörelse för vad som gjorts när det gäller marknadsföring på sprängämnesfronten. Provsprängningar har utförts på ett tjugotal ställen, cirkulär och annonser har spritts men ändå går försäljningen trögt och AN sammanfattar med att dumhet är den mest spridda naturgåva som finns. I brevet varnar AN också för styrelseordföranden i Nitroglycerin AB J.W. Smitt. Med denne måste man se dubbelt upp: ”Bevare oss Gud från systematiska smickrare och andra giftiga djur”. Men 28 juni året därpå skriver AN till RN att denne nästan dömer Smitt för hårt, eftersom mannen är ytterligt svår att lära känna. Han har ett slags rättskänsla men snikenheten dominerar och visar honom ofta i

värre dager än han förtjänar, och AN:s slutsats blir att trots hans ”köld har han ett visst slags respektabilitet”.

Övrigt: ”Beskrifning å Nobels Patent Sprängkrut (Dynamit)”, egenhändigt ca 1867/68 på papper med trycket Alfred Nobel & Co, Hamburg. 3, 5 sid.

”Prospectus öfver de fördelar Bolaget genom Nobelska patentet kan ernå”.

Egenhändigt, rör. sprängolja. Tidfast av Å. Erlandsson till 1860 (?)-talet. 2, 5 sid.

AN:s patentansökan för sprängolja i original 15 augusti 1866. Kommerskollegiets nummer 1272.

Vol. 2

Breven ger goda inblickar i familjelivet men också en del information om produkter och affärer även om det vardagliga dominerar. Påfallande är de långa utläggningarna om hälsotillstånd.

RN:s brev (81 stycken 1859–88) till fästmän/hustrun Pauline.

Av ett brev 30 augusti 1859 förefaller det som om AN försökt lägga an på Pauline, vilket tydligen lett till vissa komplikationer, och RN ger henne utförliga råd om hur han tycker att situationen bör hanteras. Bl.a. anser han att hon inte skall visa AN deltagande eller medlidande, ty då såras ”blott hans egenkärlek”. Det i sviten följande brevet saknar års- och datumangivelse men ligger troligen nära i tid. RN skriver att Pauline skall visa hans bror så mycket köld hon kan för att AN skall komma till sans. Den 4 december s.å. berättar RN att AN börjat ta engelska språklektioner vilket är helt onödigt eftersom han behärskar språket väl. Dock hade AN berättat för sin bror hur trevligt det var att beundras av kvinnorna för de stora framsteg han gjorde och för de verser han skrev till deras ära, och RN utropar: ”Vad gör han inte för att få sin fåfänga smickrad”.

1 januari 1887 meddelar RN att det nya året nog inte kommer att bli bättre än det förlidna eftersom han inte återfått hälsan och utan den är livet inte lätt att bära för en person med hans lynne.

Övrigt: ”Afskrifter å Räntebärande Depositions-bevis tillhörande herr Robert Nobel 1875–79.

Vidare några tryck på ryska och ett telegram 1890 ”Emanuel i Batum”, ”Alfred här” (se Erlandsson 2001).

Vol. 3

Ludvig Nobels brev (134 stycken 1855–70) till RN.

Flera av breven ger ingående skildringar av hur arbetet bedrivs, affärstransaktioner och verkstadsproduktionen, men även personliga förhållanden ventileras. Många av breven från början av 1860-talet beskriver LN:s svåra, men med tanke på omständigheterna tämligen lyckosamma, arbete med att avveckla verkstadsföretagen. 1 oktober 1862 skrev han från S:t Petersburg att han slitit sig loss från ”den gamla fabriksurdegen” för att etablera sig som egen företagare.

29 oktober 1855 skriver LN ett, med tanke på vad som skulle komma, mycket intressant brev till brodern. Han gratulerar denne till utsikterna på kalkbränningsfronten och till beställningarna från den kejsarliga porslinsfabriken, eftersom detta är något praktiskt som kan realiseras utan långvariga försök. Vidare understryker han att han av de erfarenheter han gjort utomlands beträffande industrierna kommit till slutsatsen att om man vill tjäna pengar skall man hålla sig till det som är gångbart och endast producera sådant som har en säker avsättning. Nya uppfinningar är visserligen nyttiga för landet fortsätter han, men ”få äro de som lyckas skörda något däraf, ty innan man hinner få saken bekant och gångbar har man konkurrenter som kunna producera samma sak billigare emedan de ej behöfva räkna på kostnaden för experiment”.

I brev 5 maj 1857 redovisas utförligt båtillverkningen m.m. i verkstaden i S:t Petersburg men man får också veta att AN lider av förstoppning och är mycket klen. I brev 6 och 25 oktober 1861 ges inblickar i tillverkningen av varmvattenledningar.

16 februari 1864 kan LN berätta att man i det inre av Ryssland börjar använda ”Rysk bergolja”, men att priset fortfarande är för högt. Han tror dock att denna olja inom kort kommer att konkurrera med den amerikanska, och han tillägger att man allmänt kan säga att petroleum har ”en i allt lysande framtid”. (Från detta brev har Brita Åsbrink hämtat titeln till sin bok).

22 september 1865 omtalar LN från Ostende att han träffat AN i Hamburg, och han redogör för dennes markaffärer och nitroglycerintillverkning. 22 maj s.å. säger han att AN:s nyaste uppfinning med kiselkrutet är av otrolig vikt, eftersom det är bättre än oljan, som är ett förrädiskt ämne, och att AN borde döpa uppfinningen till Nobelin.

24 januari 1870 har uppenbarligen RN i brev till LN ventilerat tankar om deras ofullständiga utbildning. LN replikerar att det finns många med högre skolning som han inte vill byta huvud med eftersom det ”ofullständiga i vår uppfostran har den meriten att det ej dödat hos oss, varken vetgirighet eller omdömesförmågan”.

Flera av breven ovan ger belysande inblickar i förhållandet mellan bröderna men också i förhållandet till fadern. För att något belysa detta kan explosionen vid Heleneborg 1854, då IN miste sin yngste son, tjäna som utgångspunkt. En dryg månad efter olyckan drabbades han av ett slaganfall med åtföljande partiell förlamning. Han blev fysiskt bruten men hade sina själsförmögenheter – för att inte tala om sin uppslagsrikedom – någorlunda i behåll fram till sin död 1872, på årsdagen av Heleneborgsolyckan. 15 september 1865 skrev LN till RN att fadern hade fått tillbaka något av rörligheten i armen och benet men att han inte kunde göra bruk av dem, men att han annars befann sig ganska väl.

Måhända hade AN sina dubier beträffande faderns själsliga tillstånd. I varje fall gillade han inte alla av dennes idéer. I ett brev 23 november 1868 anförde han RN att ”gubben” skrivit och givit uttryck för ”oerhörda funderingar”. Han ville ”göra en kanal tvärs genom Sverige och Norge för att inleda eqvatorialströmmen och därmed göra Skandinavien och Finland till varmare länder”. AN tyckte också att gubben inte borde bråka så mycket eftersom han behövde vila. Annars skulle det nog gå på tok med hans förstånd. AN fick dock tillstå att det nog skulle vara svårt för fadern att sluta bråka.

Också LN besvärades av faderns sjudande idérikedom. 2 april 1867 skrev han till RN att det smärtade honom att IN:s experimentlusta åter blossat upp, eftersom ”gubbens utförandekraft var förbi och därför blir av detta endast pengaförlust”. Fadern ville låna pengar till sina experiment, och om LN skulle vägra skulle ”gubben” bli förolämpad, om han lånade ut pengar skulle dessa vara bortkastade.

Vol. 4

Hjalmar Nobels brev (69 stycken 1874–95) till föräldrarna (Robert och Pauline) och till systemen Ingeborg (2 stycken).

Breven ger genom sin utförlighet goda inblickar i förhållandena i Baku med flera orter.

1 november 1885 skriver Hjalmar från S:t Petersburg att farbror Ludvigs Bakuresa fördröjts genom att Sven Almqvist från Motala verkstad varit här med anledning av en

ny båtbeställning. Båten, fortsätter Hjalmar, lär bli klar till våren och är avsedd att från Libau transportera fotogen till Stettin, Köpenhamn, London och Stockholm.

7 juli 1886 rapporterar Hjalmar från Baku att han skall börja sin lärotid vid fabriken. Han drar sig dock lite för den starka värmen (ca 60 grader) mellan destillationspannorna. Vidare meddelar han att geologen Hjalmar Sjögren står i begrepp att resa till Lauritjala för att med farbror Ludvig rådgöra om planerna för Balachany. En karaktäristik av Sjögren följer.

Ytterligare bl.a. 30 brev från Ludvig Nobel d.y. (son till Robert och Pauline) åren 1884–1893 till modern Pauline. 1 brev från AN till RN 1863 (?) om Emil, och ett 1875 till Anna, dotter till Ludvig. 2 brev från RN till Pauline 1887 och u.å. 5 brev 1886–95 (2 u.å.) till Pauline och ”L’ amie russe”. Ett 10-tal brev till Hjalmar Nobel 1895–98, bl.a. från Carl Lindhagen. 18 brev från Thyra Nobel (dotter till RN och Pauline) 1890–93 och u.å. till föräldrarna, de flesta riktade till modern och 9 brev 1890–92 och u.å. från Ingeborg Nobel (dotter till Robert och Pauline) till den ena av eller bägge föräldrarna.

Anna Nobel/Sjögrens brevsamling

Samlingen har tillhört LN:s (LN) dotter Anna Nobel (1866–1935), som 1890 gifte sig med Hjalmar Sjögren. Breven överlämnades 2001 till SA av Carl Tydén som även låtit ombesörja renskrifter av breven och författat en inledande beståndsöversikt.

Samlingens huvudbeståndsdelar ser ut som följer:

46 brev från brodern Carl Nobel till Anna (juli 1881–okt. 93).

40 brev från LN till dottern Anna (aug. 1878–febr. 83).

116 brev från LN:s hustru Edla till Anna (aug. 1885–nov. 93).

Av breven från LN till Anna är ungefär hälften, t.o.m. 1886, från Baku och olika kurorter. Resterande hälft härrör från LN:s sista kuresa hösten 1887 tillsammans med hustrun Edla och dottern Mina.

LN:s brev till dottern rör i mycket liten utsträckning hans arbete. Ett undantag är ett från Baku 21 oktober 1884 dagtecknat brev i vilket han berättar att det i Baku faktiskt finns områden där man inte besväras av rök eller illaluktande dunster. På ett sådant

ställe hade han låtit bygga upp en villastad som han döpt till Villa Petrolea där en stor del av tjänstemännen inlogerats. Också han själv tillsammans med sönerna Carl och Hjalmar hade slagit sig ner där. LN omtalade vidare att tacksamheten från de anställdas sida för hans omsorger om dem glädde honom mycket (se Jangfeldt 1998, s. 204ff.).

Det finns inte så mycket information om AN och RN att hämta i breven, men i ett brev från Berlin 19 september 1887 meddelar LN att AN varit på besök, och att han nog var sig lik men kanske lite mer nervös än vanligt. Han hade talat mycket om sina uppfinningar, men mera om vetenskapliga rön ”hvarur dels framlyser hans egen stora beläsenhet, dels hans egna arbeten i rent vetenskaplig riktning”.

Lejonparten av breven är dock avfattade på kurorter, t.ex. Baden-Baden, Bad Soden, Cannes, Manton, Marienbad, Medum och San Remo, LN skriver mycket om sin vacklande hälsa och olika kurer han genomgår. Men minst lika mycket om de skönhetsupplevelser hans resor och korta promenader ger honom. Breven ger mycket goda, tidstypiska inblickar i de välsituerades kurortsliv.

Än större inblick i LN:s hälsotillstånd ger flera av de många breven hustrun Edla skrev till Anna (jfr Åsbrink, 2001, s. 128ff.).

Avslutningsvis kan nämnas att det finns ett kort brev från AN 11 mars 1894 till Anna.

Sjöhistoriska museet i Stockholm

Acta/ritningsarkivet

FR 354: 1–8 Rederi Ludvig Nobel, S:t Petersburg, Motala verkstad 1877–79.

Innehåller ritningar över cisternångaren Zoroaster som byggdes vid Motala verkstads filial i Norrköping. Sven Almqvist och LN gjorde två ritningar 1877. LN var först med att beställa ett fartyg byggt av bessemerstål. Skeppet var byggt med sektioner för att förhindra att fotogen och olja kom i rörelse i lastrummet. Mer om denna framsynta konstruktion hos Strandh, 1983, s. 187ff., Jangfeldt 1998, s. 192, och Åsbrink, 2001, s. 44 och 48ff.

Tullmuseet i Stockholm

IN:s originalritningar över det tullhus som 1830–31 uppfördes vid Roslagstull. Huset ägde bestånd till 1965 då det revs i samband med Roslagsvägens breddning.

Material i andra arkiv

Bengt Jangfeldts arkiv (Stockholm)

Allmänt: Kopior från Centrala statliga historiska arkivet i S:t Petersburg.

Vidimerad kopia av AN:s testamente 1897, översatt till ryska.

Kopior av brev från AN till LN 1880–1886

Den 16 mars 1880 meddelar AN att han varit sjuk, vilket medfört att Fehrenbach fått resa till den italienska dynamitfabriken i hans ställe. Vidare omtalar han att fem explosioner inträffat på kort tid, och att orsaken var att fint damm av dynamit avlagrat sig på varmvattensrören.

Den 20 mars samma år redogör AN för dynamitaffärerna i Amerika, och han vill ha diverse fullmakter av LN. Avslutningsvis omtalar AN att han av Liedbeck hört att dynamit förbjudits i Ryssland. AN:s egen kommentar härtill är att det väl endast var löst prat.

Den 10 maj 1881 berättade AN att han reste omkring till de dynamitfabriker som fordrade hans närvaro därför att införandet av nya förbättringar "ej gå som på rulle". Konkurrens, både ärlig och oärlig, men mest av den senare sorten, dök enligt AN upp överallt, vilket ledde till bråk som han gärna ville slippa.

Den 20 september 1883 skrev AN om sina behov av växelaffärer och den 17 januari året därpå redogjorde han för den ekonomiska ställningen.

Den 14 oktober 1886 ansåg sig AN tvungen att tala allvar med brodern så att denne verkligen förstod hans situation. I aktier hos LN, i fordran hos bolaget och i obligationer hade AN ca 3 125 000 rubel fastlåsta. Nästan hela hans övriga förmögenhet var placerad i dynamitaktier som dittills varit nästan osäljbara. AN fortsatte med att ge en utförlig redogörelse för sina ekonomiska förhållanden, och han framhöll att han var

tvungen att uppköpa dynamitaktier till stora belopp och han ville återfå sin fordran hos LN:s bolag eller få sådan säkerhet av detta att han själv inte behövde ta upp lån.

Brev från AN till Emanuel Nobel 1885–1894

Breven rör i huvudsak ekonomiska frågor men ett och annat av mera personligt intresse finns också att hämta. Den 18 oktober 1889 skrev AN att fast Emanuels pappas hälsotillstånd förbättrats borde han skydda sin far från ”allt affärsbråk”. Fadern borde, ansåg AN, på lång tid inte behöva höra ett ord om Kerosin.

Vilgot Sjömans arkiv (Stockholm)

Allmänt: Omfattande material (flera hyllmeter) som legat till grund för filmen Alfred (1995) samt böckerna Mitt hjärtebarn (1995) och Vem älskar Alfred Nobel? (2001).

I detta material vill Vilgot Sjöman främst peka på två dossierer som rör Paul Barbe. Den ena innehåller mycket om hans liv i allmänhet och särskilt rörande hans död (det har cirkulerat rykten om att han tog sitt liv).

Den andra dossieren rör Barbe och AN. Bl.a. mycket om AN:s egendom i Sévran, vilken han tvingades avhända sig. – Dossiererna består främst av utdrag ur eller kopior av arkivhandlingar och tidningsartiklar.

Sex arkivkartonger som innehåller kopior av samtliga handskrivna brev AN–Sofie Hess (i RA). En pärm som innehåller datorutskrift av hela brevväxlingen på tyska i form av en s.k. papperskopia. Papperskopian är gjord från diskett som förvaras i RA. Översättning av breven till svenska återfinnes i volymen Mitt hjärtebarn.

Vidare kan nämnas fem pärmar med kopior av korrespondens 1871–88 mellan AN och LN ur AN:s arkiv i RA (volymerna B I: 3 och E I: 3). LN:s brev upptar fyra pärmar och Alfreds en.

Släktföreningen Nobels papper (hos Carl Tydén, Danderyd)

Här finns en stor samling nobeliana i form av avskrifter, utredningar, tidningsurklipp, litteratur, småtryck m.m. Originalbrev som släktföreningen innehaft, bl.a. Anna Nobel/Sjögrens brevsamling, har överlämnats till Svenska Akademin.

Exempel: Vol. 11 innehåller ett arkivregister, volymerna 12: 1 och 12: 2 släkttavlor och släktporträtt, vol. 13 handlingar rörande gravarna i S:t Petersburg och på Norra begravningsplatsen i Stockholm, vol. 14 bouppteckningar och testamenten (dock ej AN:s), vol. 15 material rörande AN och hans verksamhet, vol. 16 rörande Mekaniska fabriken i S:t Petersburg, vol. 17: 1-3 rörande Branobel, vol. 18 hemmet i S:t Petersburg och Villa Petrolea i Baku och vol. 19 Anna och Hjalmar Sjögren och Nynäs gård.

Det är värt att notera att det finns ett register över den omfattande tidningsklipp-samlingen, indelad i åtta avdelningar enligt följande: 1. Ryssland, S:t Petersburg m.fl. 2. Baku och oljan. 3. Vinterviken. 4. Personalia. 5. AN. 6. Nobelpriset och prisutdelningar. 7. Nobelmuseum i Sverige m.fl. och 8. Diverse. – Även över personfotografierna finns en förteckning.

Biografiska uppgifter

Nedan redovisas korta biografiska data om några av de viktigare personerna i förteckningarna. Uppgifterna är bundna ungefär till den tidsram arkivinventeringarna omfattar.

Abel, Frederic (1827–1902), chefskemist för Englands krigsministerium. Se vidare Dewar.

Ahlsell, Andriette (1805–89), gift 1827 med IN. Mor till Emil, Robert, Ludvig och Alfred Nobel.

Ahlsell, Sofia Wilhelmina (Mina) (1832–69), gift 1858 med LN (1831–88).

Andrée, Salomon August (1854–97), ingenjör, nordpolsfarare. August Andrée blev tf. överingenjör vid Patentbyrån 1884 och överingenjör där 1895. Han tog 1886 initiativet till bildandet av svensk uppfinnareförening för att åstadkomma ett samarbete med patentbyråns kunder. Av de 130 000 kr som behövdes till Sveas ballongfärd till norra polarområdet bidrog Alfred Nobel med hälften.

Aristarchi Bey, Gregoire, f.d. turkisk diplomat. Anställd 1892 av Alfred Nobel för att för hans räkning följa fredsfrågans olika turer i den internationella storpolitiken och i pressen verka för fredssaken.

Armengaud, Jeune, patentjurist i Paris, ofta anlita av Alfred Nobel.

Aufschläger, Gustav (1853–1934), spelade under lång tid en ledande roll i Nobelföretagens utveckling. 1889 chef för Dynamit A/G (DAG) där han initierade en omfattande utbyggnad i Krümmel för tillverkning av Ballistit. Blev en av de ledande inom styrelsen för Nobel Dynamite Trust.

Bandmann, Christian Eduard, affärsjurist i Hamburg. Vid bildandet av firma Alfred Nobel & Co 1865 ingick han och bröderna Winkler som delägare.

Barbe, Paul (1836–90), fransk finansman. Det var under dennes ledning som tillverkningen av dynamit i Paulilles nära den spanska gränsen igångsattes. Åren 1873–85 höll AN och Barbe på att lägga grunden till ett multinationellt imperium, och 1887 lyckades de i kartell förena det franska produktionsbolaget Société Générale med samtliga dels spanska, dels schweizisk-italienska bolag inklusive dotterbolag. Trusten, som gavs namnet Société Centrale de Dynamite, fick som generaldirektör Barbe. Barbe var inblandad i diverse oegentligheter, bl.a. i vad som kallats Panamaskandalen, och AN fick bekymmer med Barbes arvingar.

Beckett, George. Vid Alfred Nobels flyttning från Paris till San Remo anställdes Beckett som privat assistent vid Nobels laboratorium där efter Fehrenbach som kvarstannade i Paris.

Collin, Edla Constantia (1848–1921), gift 1870 med LN (1831–88).

Cronquist, Werner (1846–1910), kemist, professor. Inrättade 1872 i Stockholm en kemisk-teknisk byrå. Han var en flitigt anlita expert rörande sprängämnen och eldfarliga oljor. Bl.a. utgav han 1880 avhandlingen Om nitroglycerinhaltiga sprängämnen och 1897 den lilla skriften Alfred Nobel: Några ord om hans lefnad och lifsgärning (22 s.).

Crusell, Hjalmar (1856–1919), LN:s son utom äktenskapet. Verkade i S:t Petersburg, teknisk ledare i Baku 1890–92 och därefter till 1916 direktör för bolagets tekniska sektion.

Cuthbert, Alexander A. (1836–1915), Efterträdde J. Downie (se denne) och lade ner stor möda på att utbilda agenter i den tekniska hanteringen av dynamit och sända ut dem till det brittiska imperiets alla hörn.

Dewar, James (1842–1923), professor, engelsk kemist och fysiker, nära vän till Frederic Abel. Dessa två var medlemmar av ”explosivkommittén” som 1888 tillsattes av engelska regeringen, och de var inblandade i Corditprocessen.

Dittmar, Carl, tysk f.d. ingenjörsofficer. 1866 anställd som fabrikschef vid Krümmel för att leda återuppbyggandet av fabriken och produktionens igångsättande. Avskedad året därpå. Orsakade AN mycket besvär genom patentintrång och flerfaldiga patentprocesser i USA.

Downie, John, Alfred Nobels agent i Glasgow. 1871 vd för British Dynamite Co. Förolyckades i sitt arbete 1875. Efterträddes av A. Cuthbert.

Du Buit, Paul, fransk affärsman, vd för de franska dynamitbolagen.

Fehrenbach, Georg, fransk kemist anställd av Alfred Nobel till experimentlaboratoriet i Paris.

von Feilitzen, Gottfrid, f. 1872, sprängämnestekniker. Assistent hos Alfred Nobel vid Björkborn 1895–96, varefter han var ingenjör vid AB Bofors nobelkrut 1897–1904.

Hagelin, Karl Wilhelm (1860–1955), verkstadsarbetare och ritare i Kostroma 1875–77, lokeldare vid järnverket i Tsarytsin 1877–78, verkstadsarbetare i Astrachan 1878–79, arbetare, ritare och petroleumraffinör hos Bröderna Nobel i Baku 1879–83, extra elev vid Kungl. Tekniska Högskolan i Stockholm 1883–85, laborant hos Bröderna Nobel i S:t Petersburg 1885–86, inspektör av petroleumupplag i Ryssland 1886–88, överingenjör för bolagets flodflotta på Volga 1888–91, souschef i Baku 1891–93, chef där och direktör i bolagets styrelse 1893–00.

Hess, Sofie (1856–1919), Alfred Nobels väninna från Wien. 1895 gift med den ungerske ryttmästaren Nicolaus Kapy von Kapivar.

Hoffer, Amadée, anlade fabriken i Isleten i Schweiz. Var sedermera i flera år från 1873 chef för anläggningen i Avigliana i Italien.

Johansson, Jöns (1862–1938), fysiolog, professor. Johanssons korrespondens med Nobel gällde blodtransfusion, och samarbetet med Johansson tycks ha stärkt Alfred Nobels intresse för den experimentella medicinen och i synnerhet fysiologin, vilket återspeglas i en formulering i hans testamente. 1904 blev Johansson ledamot av Karolinska institutets nobelkommitté.

Johnston, Thomas (1850–1909), efterträdde 1883 A. Cuthbert som vd för Dynamit A/G (DAG).

Lamm, Fredrik (f. 1827), vän till familjen Nobel. vd för det norska Nitroglycerin-Compagniet.

Lamm, Oscar (1848–1930), bergsingenjör, industriman. Han anställdes 1874 av Carl Ekman vid Finspångs jern- och styckebruk som föreståndare för masugnarna och kanongjuteriet. Gjorde senare karriär bl.a. som vd för AB Separator och i Nya AB Atlas.

Langlet, Filip (1866–1950), civilingenjör. Konstruktör hos RN på Getå 1890–93 och sekreterare hos Alfred Nobel och hans sterbhus 1896–97.

Laquist, Orvar (f. 1873), civilingenjör. Anställd hos A.E. Nordenskiöld 1893–94, vid Alfred Nobels laboratorium i Björkborn 1895–96, hos bröderna Nobel i Baku 1896–97.

Lenngrén, Pauline (1840–1918), gift 1861 med RN (1829–96).

Liedbeck, Alarik (1834–1912), ingenjör och barndomsvän till Alfred Nobel. 1866 anställdes Liedbeck i Nitroglycerinaktiebolaget som föreståndare för fabriken vid Vinterviken. Chef för bolaget var då RN (till 1870). Liedbeck kvarstod som fabriksföreståndare till 1875, men genomförde samtidigt tillsammans med Alfred Nobel nyanläggningar på kontinenten och i USA. De närmaste fem åren tillkom på detta sätt tio fabriker varav den vid Ardeer nära Glasgow i Skottland var och förblev störst. Nobel var uppfinnaren och organisatören och Liedbeck var teknikern och konstruktören som realiserade uppslagen. Liedbeck flyttade 1876 till Paris som chef för en konsultbyrå. Den tillhörde det av Alfred Nobel och hans franske kompanion Paul Barbe grundade Syndicat des fabriques de Dynamite. Liedbeck betjänade därifrån de nobelska dynamitfabrikerna. 1879 bosatte sig Liedbeck i Stockholm och fortsatte där sin konsulterande verksamhet.

Lilljequist, Rudolf (1855–1930), civilingenjör, tillsammans med R. Sohlman utsedd till Alfred Nobels testamentsexekutor, grundade Elektrokemiska AB, Bengtsfors, 1895, bolagets vd 1895–1930.

Ljungström, Birger (1872–1948), uppfinnare, vd för Svenska turbinfabriks AB Ljungström (STAL). Redan 1892 fick han patent på en frihjulsmekanism som skulle kunna fungera som frihjulsnäv och spärrmekanism för cyklar. Alfred Nobel var en av de intresserade finansierarna och på dennes inrådan flyttade Ljungström till England, där ett bolag bildades för exploateringen av Svea-velocipeden.

Ljungström, Fredrik (1875–1964), uppfinnare, överingenjör vid STAL. Han var anställd av Alfred Nobel som konstruktör 1895–96 och hjälpte brodern med Svea-velocipeden. Ljungströms första egna uppfinning, finansierad av Nobel, var en ångpanna med hög effekt och ringa vikt.

Lundholm, Carl Olof (1850–1934), civilingenjör. Ingenjör vid Nobel's Explosives Co, Stevenston, Skottland, 1878–79, första ingenjör vid bolaget i Westquarter 1879–87, förste ingenjör vid Nobels sprängämnesfabrik i Ardeer 1887–89, disponent där 1889–1909, konsulterande ingenjör och inspektör för The Nobel Dynamite Trust Co 1909–14.

Majendie, Vivian, överste och chef för sprängämnesinspektionen i England.

McRoberts, George, den förste fabrikschefen Ardeerfabriken.

Newton, Robert, engelsk patentjurist som ordnade formaliteterna kring det brittiska dynamitpatent som beviljades 1867. Det var första gången Alfred Nobel anlät en patentbyrå (Newton & Son) för att få sin uppfinning skyddad. Under nära 30 års tid fick Newton otaliga uppdrag av Alfred Nobel.

Nobel, Alfred (1833–96), son till IN och Andriette Ahlsell, ogift.

Nobel, Anna (1866–1935), dotter till LN (1831–88), gift 1890 med Hjalmar Sjögren.

Nobel, Carl (1862–93), son till LN i hans gifte med Sofia Wilhelmina Ahlsell, gift 1889 med Mary Landzert.

Nobel, Emil (1843–64), son till IN och Andriette Ahlsell.

Nobel, Emanuel (1859–1932), son till LN i hans gifte med Sofia Wilhelmina Ahlsell, ogift.

Nobel, Hjalmar (1863–1954), son till Robert och Pauline Nobel.

Nobel, Immanuel (1801–72), gift 1827 med Andriette Ahlsell. Far till Alfred, Emil, Ludvig och RN.

Nobel, Ludvig (1831–88), son till IN och Andriette Ahlsell, gift första gången 1858 med Sofia Wilhelmina (Mina) Ahlsell, andra gången 1870 med Edla Constantia Collin.

Nobel, Ludvig (1868–1946), son till RN och Pauline Sofia Karolina Lenngren, gift 1895 med Valborg Wettergrund.

Nobel, Robert (1829–96), son till IN och Andriette Ahlsell, gift 1861 med Pauline Sofia Karolina Lenngren.

Nordenfelt, Thorsten (1842–1920), ingenjör, industriman, uppfinnare. Vän till Alfred Nobel. Flyttade 1869 till London. Grundade firman Nordenfelt Guns & Ammunition Co. 1888 ingick han kompanjonskap med den engelska konstruktören Maxim, och bolaget Maxim Nordenfelt Guns & Ammunition Co bildades. Stor uppmärksamhet väckte Nordenfelts konstruktioner av undervattensbåtar.

Nordenskiöld, Adolf Erik (1832–1901), kemist, upptäcktsresande, nära vän till Alfred Nobel och mest känd för genomseglingen av nordostpassagen med Vega 1878–80.

Norris, John, patentmäklare, Alfred Nobels agent i Frankrike. Förmedlare av främst brittiska patent till centraleuropeisk industri.

Reid, Thomas, ordförande i styrelsen för Nobel's Explosives.

Roux, Louis, sprängämneskemist. 1875 vd för AB Société Générale pour la Fabrication de la Dynamite.

Sederholm, Erik (1885–1917), civilingenjör. Anställd vid Alfred Nobels experimentlaboratorium i Björkborn, Bofors, och vid Elektrokemiska AB i Bengtsfors 1896–98. Skulle främst arbeta med elektrolytiska försök.

Sjögren, Hjalmar (1856–1922), gift 1890 med Anna Nobel, var 1885–89 geolog hos Naftablaget Bröderna Nobel i Baku. Lämnade 1890 Ryssland sedan han året dessförinnan utnämnts till professor i mineralogi och geologi vid Uppsala universitet.

Smitt, Johan Wilhelm (1821–1904), grosshandlare, generalkonsul. Deltog 1856 i bildandet av Enskilda banken. Tillsammans med Immanuel och Alfred Nobel grundade han 1864 Nitroglycerin AB, i vilket han därefter till sin död var styrelseordförande och en lång tid även vd.

Sohlman, Ragnar (1870–1948), kemiingenjör, nära vän till Alfred Nobel, dennes assistent (Paris, San Remo och Bofors) 1893–96, föreståndare för Alfred Nobels experimentlaboratorium 1895–97 och utexperimenterade där förbättrade typer av röksvagt krut, disponent och vd för AB Bofors Nobelkrut 1898–1920, av Alfred Nobel tillsammans med R. Lilljequist utsedd till testamentsexekutor.

Shaffner, Taliaferro Preston (1818–81), amerikansk överste. Mäklare för tekniska uppfinningar och projekt. Väckte patenttvister med AN.

Suttner, Bertha von, f. Kinsky (1843–1914), före sitt giftermål kort tid sekreterare hos Alfred Nobel i Paris, senare känd som författarinna och fredsvän. Hennes mest kända verk är romanen *Die Waffen nieder* (1889). Hon stod i nära förbindelse med Alfred Nobel och fick Nobels fredspris 1905.

Thorne, James, Nobel's Explosives exportagent i London.

Trauzl, Isidor, Österrisk officer som författade några av de tidigaste utförliga tekniska uppsatserna rörande nitroglycerin och dynamit. Teknisk konsult åt AN.

Törnquist, Alfred (1854–86), civilingenjör, anställd vid svenska avdelningen vid världsutställningen i USA 1876, studerade petroleumindustrin 1878–79, förste byggnadsingenjör

hos Bröderna Nobel i Baku 1879–80. Hans bestående insats inom petroleumteknologin var hans medverkan vid tillkomsten av den första kontinuerliga destillationsprocessen.

Unge, Wilhelm (1845–1915), kapten, senare överstelöjtnant, uppfinnare. Konstruerade bl.a. distansur, avståndsmätare och automatvapen. Den mest bekanta av hans uppfinningar var lufttorpeden (Unges flygande torped), konstruerad enligt raketprincipen.

Warholm, Axel (1836–1933), ingenjör. Agent i S:t Petersburg för svenska industrialster 1876–78 och innehade kemiska fabriken S:t Erik i Stockholm 1880–86.

Warren, Timothy, Alfred Nobels advokat under corditprocessen.

Webb, Orlando, Alfred Nobels agent i London.

Winkler, Theodor. Kontorschef och medintressent i och vd för firma Alfred Nobel & Co i Hamburg. Han stod 1867 för den första tillverkningen av nobelkrut i USA dit han sänts av AN som reklamagent. Han dog samma år i San Francisco.

Åmark, Carl, sprängämnesingenjör. 1870 lät han bygga och igångsätta dynamitfabriken invid San Francisco. Han efterträdde 1875 Liedbeck som fabriksföreståndare vid Vinterviken.

Litteratur i urval

Asker, Björn, ”Från vidare handläggning ur domboken afskrifvit”: Karlskoga häradsrätt och Alfred Nobels kvarlåtenskap (i *Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven* 2001, som har titeln *Spåren efter Nobel*).

Bergengren, Erik, *Alfred Nobel* (1960).

Biedermann, Edelgard (utg.), *Der Briefwechsel zwischen Alfred Nobel und Bertha von Suttner* (2001).

Erlandsson, Åke, *Alfred Nobels bibliotek. En bibliografi* (2002).

Jangfeldt, Bengt, *Svenska vägar till S:t Petersburg. Kapitel ur historien om svenskarna vid Nevans stränder* (1998)

Linde, Rolf, Alfred Nobels arkiv på CD (i *Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven* 2001, som har titeln *Spåren efter Nobel*).

Lindhagen, Carl, *Memoarer*, 1 (1936).

Lundström, Ragnhild, *Alfred Nobel som internationell företagare: Den nobelska sprängämnesindustrin 1864–1886* (1974).

Lundström, Ragnhild, Artiklarna över Immanuel, Robert, Ludvig och Alfred Nobel i *Svenskt biografiskt lexikon* (1990–1991).

Schück, Henrik och Sohlman, Ragnar, *Alfred Nobel och hans släkt* (1926).

Sjöman, Vilgot, *Mitt hjärtebarn* (1995).

Sjöman, Vilgot, *Vem älskar Alfred Nobel?* (2001).

Sohlman, Ragnar, *Ett testamente* (1950, här har faksimilutgåvan 2001 använts).

Strandh, Sigvard, *Alfred Nobel, mannen, verket, samtiden* (1983).

Swedlund, Robert, Inledningen till förteckningen över Alfred Nobels arkiv i RA (1972).

Åsbrink, Brita, *Ludvig Nobel: ”Petroleum har en lysande framtid!”* (2001).

NOBEL MUSEUM OCCASIONAL PAPERS är en skriftserie för forskning som bedrivs vid eller har anknytning till Nobelmuseet i Stockholm.

NOBEL MUSEUM OCCASIONAL PAPERS presents research from the Nobel Museum in Stockholm, Sweden.

1. Margrit Wettstein, *Escape to life: Nelly Sachs' alienation and exile in 20th century Sweden* (2005).
2. Peter Zander, *"Til allmän bequämlighet": Om Stockholms börshus plats i det offentliga rummet under tre århundraden* (2005).
3. Gustav Källstrand, *Forskning och vetenskap: Aspekter på naturvetenskapen i offentligheten i samband med Nobelprisen i fysik och kemi 1903* (2007).
4. *Medicinhistoria idag: Perspektiv på det samtida svenska forskningsfältet* (2007).
5. Göran Nilzén, *Familjen Nobel: En svensk industridynasti. Översikt över arkivalier i Stockholm, Uppsala och Lund* (2007).